

5895

శ్రీ
ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక

కా క నా డ.

రెండు నెలల కొకసారి ప్రకటింపబడును.

(Journal of the Telugu Academy.)

సంపుటము ౩౨. } స్వభాను } సంచిక ౩-౪.
గ్రామణ-కార్తీకములు. }

కా క నా డ :

వరిషత్కార్యాలయమున ప్రకటింపబడినది.

చందా, పోస్టువ్యయములతో సంవత్సరమునకు రూ 3-౦-౦.

1948 ఆగస్టు-నవంబరు.

విషయ సూచిక.

1. సంస్కృత బసవోదాహరణము
పాల్కురికి సోమనాథకవి.	౮౧-౮౮
2. కవిహంస
అమిడి వెంకటకాశ్రమిగాడు.	౮౯-౯౦
3. హల్లీవాలము
విడుదలవోల వెంకటరావుగాడు.	౯౧-౯౪
4. హాస్యరేఖ
వ్యాకరణ విద్యాప్రవీణ- విద్యాక- చిలుకూరి పాపయ్యకాశ్రమిగాడు.	౯౫-౧౦౬
5. బాలవ్యాకరణము, గుప్తార్థ ప్రశాశిక
వ్యాకరణ విద్యాప్రవీణ- విద్యాక- దర్శా సత్యకృష్ణకాశ్రమిగాడు.	౧౦౭-౧౧౪
6. కావ్యార్థ సంగ్రహసూచన
ఉభయభాషప్రవీణ చుల్లూడి సత్యనాగాయకాశ్రమిగాడు.	౧౧౫-౧౧౯
7. ఛందోదర్శిణ సమీక్ష
రావురి వీరస్వామి కర్మకవిగాడు.	౧౧౩-౧౨౭
8. ఒక పాదము	౧౨౮
9. గ్రంథసమూహము	౧౨౯
10. గ్రంథప్రకారము	౧౩౦-౧౩౬

శ్రీ ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్ పత్రిక.

కా కి నా డ.

రెండు నెలల కొకసారి ప్రకటింపబడును.

(Journal of the Telugu Academy.)

సంపుటము ౩౨. { స్వభాను } సంఘిక ౩-౪
క్రావణ-కార్తీకములు.

సంస్కృతబసవోదాహరణము.

పాల్కూరికి సోమనాథకవి ప్రణీతము. (కీ. శ. 1220 ప్రాంతము.)

ప్రథమావిభక్తి:

మాలిని. జయతు బసవరాజః ప్రాణలింగాత్మపూజః

శరణదివిజభూజః స్మేరసంవిత్సరోజః

¹గణపరిషదధీనః ఖ్యాతదానావధానః

సరసమహిమగానః స్వానుభూత్యైకమానః

క ల క - మ ర క త ర క డ.

లపించ పురాతననూతన శివగణపాదోదకపరిలస దభిషేకః

క్షపితవివల్లవ వల్లవ జంగమ లింగసమర్చన నిచితవివేకః

సతతవికస్వరభాస్వరనిజముఖమండల ఖండితరజసినాథః

కృతయుగవర్తన కీర్తన కీర్తన నిపుణపవిత్రపరిత్రసనాథః

ప్రకటితదర్పకదర్పక కేణుప్రమథసనిశితకరాంకుశపేళః

శృంగము ఖమానస మానసకమలాకరవిహరణ చణరాజమరాళః

స్వానుభవాంచిత కూడలి సంగమ సంతతదేవధ్యానాభిజ్ఞః

మాన్మతభాషణభూషణ వాణీ సింహాసనగంభీరరసజ్ఞః

1. గర. 2. దాస.

ఉత్కలిక.

కాపులనారాట ధ్వనిసార శ్రుతిమఖర స్వర సరస సమేత
 శ్రీ విశ్రుతజీవల శారీర స్మృతినికురుంబరసాయనగీత
 వ్యతికర నానాగతి సస్తిమ క్షమాపితవృద్ధ్వర్తన శితికంతః
 శ్రుతిసంధాయి చమత్కృతభూమ శమదమలాలన గుణిగోర్కంతః.

ద్వి తీ యా వి భ క్తిః.

కా. వేదాంతార్థరహస్యభేదపీఠున వ్యాపారపారంగత
 ప్రాథమక్రియ వాక్ప్రపంచ రచనాచాతుర్యధుర్యాశయమ్
 దై వా స్తిక్యనిదర్శనక్రతిభవమ్ తాపచ్ఛిదాపండితమ్
 భాండాగార ధురీణమత్ర బసవామాత్యం కిమాచక్షుషే.

క లి క - ద్వి ర ద గ తి ర గ డ

ఆపిచ కరతలయుగళ విహితపురహరయజన
 మవహితకరణసతత పరిముదితశరణజన
 మహిమకర శశిసరణి విముఖనిజపవనగతి
 మహిపరిష దధిపః భవిభవధురిమసుమతి
 మతులకరిహరి కనకమణిగణగణిత కభవ
 మతివిషమ బహుళతరభవజలధికలశభవ
 మమల నిజహృదయ కృతకరిచయవిదనుభవమ్
 శమితనిరవధికకలివృజనసహచరభవమ్

ఉత్కలిక.

నిరతిశయ జనదురిత సకల యమిజన విమల
 నిరసన నిపుణచరిత వికసితహృదయ కమల
 ఘనవిషయ రసవిముఖ పరికలన మధుకరం
 సనక శుకజనకముఖ శరణజన శివకరం

తృతీయావిభక్తిః.

శా. ఆస్థానే శివనాగసంఘమి కరద్యంద్యంగుల్లిశేణికా
 లీలాలాలన మంథనా దజనయత్ యః క్షీరధారావళిం
 తే నాత్యద్భుతకర్మకర్మత మహామాహాత్యైవర్ధిష్టునా
 భాండాగారధురంధరేణ బసవామాత్యేవ కః స్పర్థతే.

కలిక - తురగవల్లనరగడ.

అపిచనిగమసారభూతవీరశై వదీక్షితేన
 తపనశత సహస్రసదృశ దేహదీప్తిలక్షితేన
 ఖండిత ప్రసూనవిశిఖచాపదండలస్తకేన
 మండితానుభావశరణచరణకలితమస్తకేన
 విదళితప్రచండ వివిధ విషమ విషయగర్జితేన
 హృదయవివర¹ నివసనప్రగాఢ తాల్పవర్జితేన
 నీలగళవిశిష్ట భక్తభవన పుష్పదిందరేణ
 భాలనయన విమలహృదయ కమలమధ్యమందిరేణ

ఉత్కలిక.

యావనాళ రాశినిహిత	సాంగ భక్తచృషభనిత్య
భూవినుత కటాక్షమహిత	రంగ వల్లనియమకృత్య
శక్తివైభవాభి జాత	దృష్టసాదృశత క్రమేణ
మాత్రిక ప్రదాననీత	దుష్టదళన విక్రమేణ.

చతుర్థీవిభక్తిః.

శా. వేదాంతోదిత వీరశైవసమయాచార వ్రతప్రక్రియా
 చర్యాదేశిక సార్వభౌమ మహిమభ్రాజిష్టవే జిష్టవే
 భాండాగారధురంధరాయ బసవామాత్యైవచేతస్సదా
 జాగ్రత్కూడలి సంగమేశ్వరమహాదేవాయ తస్మై నమః.

కళిక - హరిగతిగడ.

అపిచగారము కణాదకుంభజచ్యవనముఖ్య ¹ ముని (బుద్ధ) సద్గుణ
తపనవహ్ని హిమభానులోచన త్రిపురవైరిగణభావితాత్మనే .
కరతలస్థ నిఖిలాండమండలి ² ప్రకటకండు క సదావిహారిణే
కరటిదైత్యఘనతుంగ మస్తకక్షరితమాక్తి క నికాయహఃనే
కుసుమ బాణశితబాణ ³ సంహత్తిగ్రసఃధీర గుణసారశోచిషే
వసుమతీత్రముఖ భూతచేతన ⁴ ప్రదదయామయ కటాక్షశోచిషే
విరతపాతక సమూహసాను మద్విరతి నిర్దళనవజ్రబాహవే
శ్రుతిసముత్కర సదావిరోధ శృంగుయ జాద్ధముఖచంద్రరాహవే.

ఉత్కళిక.

యచిరరత్న మహానీయహటక	⁵ ప్రథితవస్తు పరిషన్నిరంతర
ప్రచుర ⁶ యాప జనసత్త్వ ఘోటక	ప్రదమహా మహిమకారణంతర
త్వరితధూత సృణి పాతధారణ	స్థితపరిస్ఫురిత భక్తచేతనే
క్షీత దాన జలగంధవారణ	స్తుతివచోముదిత వహ్నిరేతనే.

పంచమీవిభక్తిః.

కా. చేతః కీలితసంగమేశ్వర మహాదేవాలికప్రస్ఫుర
జ్వాలా జాలజటాల వహ్నిశలభాకారప్రసూనాంబకాత్
భాంజాగర ధురంధరాద్భసన నామాల్యా ⁷ (తుప్తపర్వావళి)
చూడాఘృష్ట పదారవింద యుగళాన్నై వాపరందైవతమ్.

కళిక - హరిగతిగడ.

అపిచజగత్ప్రాయ కర్ణసుధారస కుల్యాంచితసూనృతజల్పాకాత్
కుపితాంగర్గత రిపు ⁸ షడ్వర్గమహోత్కట మస్తకతట కుట్టాకాత్

1. మునిఃత్త. 2. లిక్కినక కండుకవద్విహారిణే. 3. సంహృతి. 4. చేతనా
యత. 5. ప్రచయ 6. ప్రథమకాంధసాంత కరణాంతర. 7. (పూర్వ...వళి) 8.
8. షడ్వర్గాదు (ను) ందర.

వరవనితాజన భాసురతర ముఖమండలవీక్షణ విధి జాత్యంధాత్
 నిరతితయానుగ్రహశిత ఖడ్గలతాపలీనాన పునర్భవబంధాత్
 కన్నడబ్రహ్మయ కడణానుగ్ధార్ణవసూవర్ధన రాకాచంద్రాత్
 కిన్నెరబ్రహ్మయ పురహరగోష్ఠీసల్లపనాకర్ణన నిస్తంద్రాత్
 లాలిత సకలపురాతన గణనాజ్ఞాణిమకురత్రతి బింబితరూపాత్
 లీలాలాలస రసమణి చంచలనయనాంచల శితవిశిఖదురాపాత్.

ఉత్క-లిక.

ఆశాజల సుతశిఖః సమూహ వ్యాధి వరిషదుత్తుంగతరంగ
 క్లేశతియింగిల మిత్రగ్రాహ క్రోధవిజృంభణ ఘోరభుజంగ
 స్వకశత్రసముత్కరనవభేన స్ఫురదురుతరభవజలధివహిత్రాత్
 ప్రకటితబాంధవ మండలమీన దురిత లతాచయలవన లవిత్రాత్.

వస్తీవిభక్తిః.

శా. చిద్వ్యోమ స్మయమాన శీతకిరణోద్వ్యోతత్సుధామాధురీ
 నిర్వృత్తన్నపనప్రమోద భరిత శ్రీ నీలకంఠాత్మనః
 ఉన్మీల వృణరత్నరోహణ మహత్తైలస్య తస్య వ్రభోః
 భాండాగార ధురంధరస్య బసవామాత్యవ్యదాస్యంభజే.

కలిక హరిగతిరగడ.

అపిచళరసీహార హారమలయజభసిత సిరదివ్యదేహస్య
 కుశధచరదుర్భావ భావభవమదవిహృతిహృదిసుసన్నాహస్య
 సంగమేశ్వర నిహిత హితమధుర సంగీతగీతానుభావస్య
 జంగమ మనస్సంగ సంగతేహదావ దావత్రభావస్య
 1 భక్తిమహిళాశ్లేష జనితమేదుర విపులపులకసంయోగస్య
 ముక్తిసౌఖ్యాధాన దానవిద్యానిరత రతమహోద్వ్యోగస్య

పరిచిత సుధాసార సారమధునిమనికృతి కృతిచణ వచస్కస్య
ధరణి దిగ్వియదతల తలః విశ్వా శశికరనికరనిభయకస్కస్య.

ఉత్పత్తి - ద్వీరదగతి.

నిటలలోచన భక్తవాత్సల్య కల్యాణ
కటక నీతావాస నిస్సీమ కల్యాణ
గోచరాంచితవపుష్పస్ఫూర్తియడివాల
మాచయప్రభు దీర్ఘాయనాంచితోత్కళ
కోపప్రసాద (భాజన)తా విధాక్రాంత
దీప్తిత ప్రథమానభక్తి విసయాత్యంత
భారవైదిక సునిశ్చిత శివాచారస్య
సారజంగమసూక్తియణి కర్ణ పూరస్య.

సప్తమివిభక్తిః.

తా. ఓంకారాంకుర వేదవల్లవలస స్పంచాక్షరీమంజరీ
తత్త్వామోద నితాంతలభ్యకరణా ¹ నీకేథ పుష్పంధయా
యాసానాదలతా తదీయసు ² పమారామాభిరామస్థితీ
తస్మిన్ శ్రీ బసవాహ్వయే గుణనిధా కింవా నలోకోత్తరం.
కళిక - మధురగతిరగద.

అపిచాధార సురంగ జ్ఞాతరి
సుపథపథిక చిత్సుఖసంధాతరి
వర్గచతుష్టయ దాపన
దుర్గతి నిరసన కరుణాశాలిని
శరణపదాబ్జ పరాగలలామని
దురితనిరాస ధురంధర భూమని
వేదవిరుద్ధాచార పరిద్విషి
నాదసుధా ప్రీతిత పురవిద్విషి.

1. నీకేథ. 2. భిషా.

ఉత్కలిక.

సురగిరి మంవర	మహిళా సహచర
నిరుపమ కందర	విహారత భేదర
ఘనతర చందన	లాలిత నామని
వనచయనందన	కీలిత సామని

సంబోధనవిభక్తిః.

కా. మూలాధార వికస్వరాంబుజవనీమధ్యస్ఫురదీచికా
యాతాయాత వివోదపేశలమతే! చిద్వ్యోమశీతద్యుతే!
సంసారార్ణవ కర్ణధార! కృతయా మాం పాలయ ప్రత్యహం
భాండాగారధురంధరేశ! బసవానూత్యేశ చూడామణే.

కలిక - ద్వీరదగతి.

అపిచపాలిత వీరశైవవ్రతాచార
కృపణజనరక్షణ కృతచరణవ్యాపార
సితయశఃకర్పూరవాసితబ్రహ్మాండ
మితరహితకిల్బిషాంబుజమండవేదండ
భుజగవరసుర గరుడ ఖచర క్షిరసాధ్య
నిజగుణశ్రవణతోషిత పండితారాధ్య
శతమఖతరుప్పిత గణపశమరుత్కంఠ
తతవితతఘన సుషిరకీర్తిత్రీకంఠ.

ఉత్కలిక.

శుకముఖ మనోగమ్య	సాధిత స్వాత్మాన
వికచగుణ గణతామ్య	బోధ నిజసద్భావ
దల్లమప్రభు సత్య	శివతత్త్వ విస్తార
సల్లపన సాంగత్య	భక్తికథనస్తార.

సార్వభౌమకీర్తి.

కా. యస్సంగీత నిధిః యమాహురభవం యేనాద్వితీయ సూక్ష్మతమ్
యస్మై స్వస్తి యతస్తదీయము దభూత్ యద్వీరశైవ వ్రతం
యస్యాపాంగసహోదరీచ కరుణా యస్మి స్మహత్త్వాధికం
సత్వోత్తీణి జగంతి పాహి బసవానూత్యేశ చూడామణే!

ఆర్యా. శ్రీ బసవరాజ గుణమణి

ఖచితం జయతాత్ సువిర్ణ మీరత్

సోమసుకవినా రచితం

హృదయాభరణం సహాముదాహరణమ్.

ఈ సంస్కృత బసవోదాహరణము పాల్కురికి సోమనాథకవి రచిత గ్రంథములలో నముద్రితములై నిలిచినవాలో నొకటి. సోమనాథుడు సంస్కృతముననుఁ దెలుఁగునను నొక్కొక యుదాహరణము రచించినాఁడు. తెలుఁగు¹ బసవోదాహరణ మీ నటకు ముద్రితము. సంస్కృతోదాహరణ ముద్రణమున కిదియే ప్రథమము. చెన్నపురి పాఠ్య లిఖితభాండారమునందలి మాతృక ననుసరించినపుత్రిక యాధారముగా దీనిఁ బ్రకటించితిమి. ఇందు పెక్కు శేఖక క్రమాదములు కలవు. మాకుఁ జేరినప్రాత ప్రతియందును బెక్కు దోషములు కలవు. ప్రత్యంతరము కొఱకుఁ బ్రయత్నించుచున్నారము.

సంస్కృతమున నుదాహరణము లతిప్రాచీనకాలమునుండి యున్నట్లు దెలియవచ్చినను మనకు లభించినవి రెండు మూడని మాత్రమే చెప్పవగును. ²వానిలోనిది ప్రాచీనము. సంస్కృతముననున్నను, తెలుఁగునగల యుదాహరణలక్షణములు కలిగియుండుటచేతను, తెలుఁగుకవియగు సోమనాథుని కృతియగుటచేతను, లఘుకృతియయ్యును వీరశైవమతమునకు సంబంధించిన గ్రంథ మగుటచేతను యథామతి సంస్కరించి యాంధ్రసాహిత్యవర్ణనాత్మకాదిక పై యిందు ప్రకటించితిమి.

కృతిప్రాచీనమైనది కావున మాసవరణలయందలిగుణదోషములఁ దెలిపిన సాదరపూర్వకముగ నందుకొందు మని మనవి.

బండ్లూరి శివమయ్య,

నిడుదవోలు వేంకటరావు, ఎమ్. ఏ.

1. ప్రథమ మాఘభాదతిలోఁ బ్రభాకరకావ్యసంఘచేఁ బ్రకటితము.

2. సిద్ధరాముని సంస్కృతోదాహరణము.

చూడుఁడు. ప్రభాకరకావ్యసంఘవారి బసవపురాణపీఠిక. పుట 64.)

ఓరుగంటి రామకవి కవికాలక్షణసారమున నుదాహరణ భేదములు.

క వి హం స.

ఆ కుం డి వెంకటా శ్రీ.

కం. కందములు విడక సరసిజ

మందగతులు వెలయ మధురమధుమృదుగీతా

సందభ్రమరవిలసితము

లంది చరించెద వదెంతో హాయిగ సుకవీ !

కం. కొండల మదేల నీ కే

పందతా త్వన్మధురగళరవంబుల కీర్వ్యం

జెందిన, గానీ యెరు లభి

నందింతురు నిన్ను నది ఘనమె గా సుకవీ !

కం. అంద మగుత్పత్పదక్రమ

మందలి యొప్పిదము కుకవ్రలరసి, యరసికా

మందదురూపాలచే నిను

నిందించిన నేమిలోటు నీ కో సుకవీ !

కం. కలిమి గలుగువనతులలో

మెలగెడు రుచ్యములు మిగుల మృదులము లగుళు

క్తులు గోరి చెడ్డవారిం

దొలగెడు సన్మానసవిహృతులకై సుకవీ !

కం. కవి వీ వగుటనె యాదిమ

కవి యగునానలువ ప్రీతిఁ గాంక్షించిపనిం

దవ్రలుట వాణికి సాజం

బవుఁగా కలిహితులహితము సరయుట సుకవీ !

కం. కోమటిబిడ్డల మెతుకుల

గావిడియై గోము గనిన కాకవి నిన్నె

• తే మించఁగఁ బరువులిడం

గా మెచ్చున తెలివి గలజగ మ్మోసుకవీ !

కం. భూరమణులఁ జేరి తదుప

కారముగా వాఁసుగుణగణ మందందుం

బేరుకొని వారలబహూ

కారము లెన్నేనిఁ గాంతు గాదే సుకవీ !

కం. కలగుణదోషము లెంచం

దలఁచినఁ గొనవలయుఁ ద్వత్పదమె వేఱుగ ని

మ్ముల సీరక్షీరములం

జెలిపెడినే ర్పంతయుం ద్వతీయమె సుకవీ !

కం. మందపవమానతుండిల

నందనచందనమరందనవ్యామృతని

వ్యంధిభవద్రవములఁ జెచ్చ

లం దనుపనివాఁడు భువి గలంజే సుకవీ !

కం. సరసుల విడనాడక భా

స్వరపదవృత్తులును మృదులశయ్యయుఁ దగమా

ధురిగలవారిని పొగడుచుఁ

జరియించెద వెంతభాగ్యశాలివా సుకవీ !

కం. కుందకు, కుకవికులము నీ

కుం దగునున్నతపదంబుఁ గూర్చదనుచు నీ

కుందనమువంటికిరి

కిం దులవచ్చున యొకించుకీనియు సుకవీ !

హల్లో హాలము.

నిడుదవోలు వేంటరావు

మనుచరిత్రలో.

కం. ఉల్లలదలకాజలకణ

వల్లవిలకదంబ ముకుళపరిమళలహరీ

హల్లోహాల మదబంధర

మల్లధ్వచులెసఁ గవిసరెమరుదంకురముల్. (2-6)

అను పద్యమున టీకలో 'పరిమళలహరీ-సారథ ప్రవాహమున ఈహత్-అభిలాష గలవగుచున్నట్టియు లోహాల-అవ్యక్తధ్వనులుగల, మదబంధర-మదించినగండుతుమ్మెదలయొక్క ధ్వనులు అనికలదు.

కాని పైవిధముగ 'పరిమళలహరీ + ఈహత్ + లోహాల' అని పదచ్ఛేదముచేయుట సరికాదనియు, 'హల్లోహాలము' అను నేకపదమే యనియు నీక్రిందిప్రయోగములు తెలుపుచున్నవి.

1. భాగవతము దశమస్కంధము-పూర్వభాగమునఁ బోతన-
కం. ఉల్లసిలకుచ భరంబుల

సల్లాడడి నడుముతోడ నలరులదండన్

భిలియొకలె హరికిచ్చెను

హల్లోహాలకలిత యగుచు సంగసకంఠే. (793 పద్యము)

హల్లోహాలపదము నుపయోగించినాఁడు-(ఇచట 'ఈహత్ + లోహాల' అని పదచ్ఛేదము చేయ వీలులేదుకదా!)

2. తెనాలిరామకృష్ణకవి పాండురంగ మహాత్మ్యమున-

కా. సాహిత్యావరకాళిదాస ! హరిపూజాగౌరవవ్యాస ! గం

గాహల్లోహాల వాగ్విలాస ! రిపువర్ణర్రాసకృత్సాస ! కాం

తాహర్దాహవద్యగ్విలాస ! శ్రుతిపద్యామౌజితాభ్యాస ! హి
మాహాభ్యోపమ ధైర్యధున్యపదవిన్యాసా ! విధేయారసా."

అని చతుర్థాశ్వాసాంతమునఁ గృతిపతి సంభోదించియున్నాఁడు.

౩. ధరణిదేవుల రామమంత్రి దళావతార చరిత్రమున-

మ. శలనిద్రాననచుంబనావిసర దృష్టిశ్రీకపాలస్ఫుర
త్పలకప్రీడితముగ్ధ కోకకుచ సప్రభాధంగమధ్యాధర
స్థలదంతక్షతకేళికాపరమనోజాత ప్రగల్భాంగనా
కలనాదోదితి పాహిపాహిముఖవాక్కుల్లోల హల్లోహలా.

అని నవమాశ్వాసాంతమునఁ జెప్పియున్నాఁడు-

4. శ్లేషయమక చక్రవర్తి వేంకటాచార్యకవి అచలాత్మ జాహరి
ణయమునఁ బ్రథమాశ్వాసమున.

కా. మల్లీవల్లిమ తల్లివల్లరులలో మల్లోప మల్లోపమో
ద్యల్లి లోలుతనంబునం బెనఁగుచున్ హల్లోహ లో లోలమై
యల్లించిల్లిగనుల్లసిల్లెడి యళుల్ హల్లిసకోలాసకృ
చ్ఛిల్లి ఖిల్లకగీతి కెల్లడ నుతుల్ చెల్లీనునప్పట్టినన్.

(41. పద్యము.)

అని యుపయోగించినాడు.

5. ఓగిరాల రంగనాథకవి ద్విరేఖవర్ణ దర్పణమున.

కం. అశుద్ర భావనాశా

విక్షేత్ర కృపార్థులఘ్నలీ కల్లోలా

నుక్షణ హల్లోహల నిజ

వీక్షణ గణసత్పథప్రవృత్తో ధర్మా.

అని చతుర్థాశ్వాసాంతమున వాదించియున్నాఁడు.

పై ప్రయోగములవలన హల్లోహలమునునది యేకపదముని నిశ్చయమైనది. ఈపదము సమాసగతమైయుండుటచే నిది సంస్కృతపద మని గ్రహింపఁదగును. అయినను సుప్రసిద్ధసంస్కృత నిఘంటువులలో నీయఁబడినట్లు కానరాదు.

తెలుఁగు కావ్యములలోఁ బ్రయుక్తములైన సంస్కృతపదములను బెక్కింటిని చూపిన 'సర్వశబ్దసంబోధినియం దీ' పదము కానరాలేదు. తెలుఁగు నిఘంటువులలో శ్రామదొరవారి నిఘంటువునమాత్ర మిహ పదము కానవచ్చుచున్నది. వారి యింగ్లీషు - తెలుఁగు నిఘంటువులో (1291 పుట.) నీపదము హల్లోహలముగా గ్రహింపఁబడి దానికి తొట్టుపడ్డ, చీకాకుపడ్డ (Bewilbedened stumbled) అను సర్థములతో నుండి, మను చరిత్రలోఁ బైపద్యమే యుదాహరణముగా నొసఁగఁబడినది. అందే దళావతార చరిత్రమునఁగల ప్రయోగము 'హల్లోహలుఁడుగా గ్రహింపఁబడి యిట్లర్థము వ్రాయఁబడినది.

"వాక్కల్లోల-వాక్యములనే మహత్తైన అలలయందు హల్లోహల తొట్టుపడుతూ ఉండేవాఁడా అనఁగా మునుగుతూ తెలుతూ ఉండే వాఁడని భావము".

శ్రామదొరవా రీ పదమును మనుచరిత్రమున నేకపదముగా గ్రహించి తమనిఘంటువునం దిచ్చిను, వారికాలముననే యనఁగా. శ్రీ. శ. 1851 లో ముద్రితమై, వారియజ్ఞానుసారముగ శ్రీ. జూలూరి యప్ప య్యపండితులు వ్రాసిన టీకలో 'ఈహల్ + లోహల' అని పదచ్ఛేదముచేయుటయు సర్థమువ్రాయుటయు వరస్పర విరుద్ధముగ గన్పట్టుచున్నది - దీనికిఁ గారణము జూహురివారి టీకారచనమునకుఁ దర్వాత యిరువదేండ్లకు దొరవారి నిఘంటువ్రకటనము జరగఁబడెయ్యని యాహింపఁదగియున్నది.

పాండురంగ మహాత్మ్యమున టీకలో 'హల్లోహల-ప్రవాహము వంటి' అని కలదు-

‘అచలాత్మజావణియమున’టికలో - హల్లోహల మత్తతచేతను,
‘ఉల్లోలము-మిక్కిలి చంచలించుచున్నది’ అని కలదు-

ద్విరేఖవర్ణదర్పణమున ‘హల్లోహలైర్నగ్నోన్మయైః’ అని కలదు-
పై విషయములఁ బరిశీలించ నిది హల్లోహలమను ప్రత్యేకపద
మనియుఁ దీనికి, మునిఁగి తేలుట, తొట్రుపడుట, చీకాకుపడుట ప్రవా
హము, మత్తత-మగ్నోన్మగ్నము అను సర్థములతోఁ గావ్యముల వ్యహా
రింపఁబడినదనియుఁ దెలియవచ్చుచున్నది.

యతిప్రాసములలో హల్లోహల పదస్వరూపము వ్యక్తమగు
చునే యున్నది.

ఉదాహృతకద్యములలో ‘అల్లింబిల్లి’ర్ఘులర్ఘులీపదములు గమ
నింపఁబడినవి.

పదార్థ పుష్పత్తులకొఱకు పండితుల కిది నివేదితము.

హాస్య రేఖ.

వ్యాకరణః ద్వారావీణః ద్వన్. చిలుకూరి పావయ్యకాశ్రి.

సీ. నవ్వె గానమునఁ బువ్వు లాయవృత్త
చిత్రదర్శనమునఁ జెన్నుమిగిలి
పడికించి మైథిలీవదనవద్దమునను
మందస్మితాంచితమధురరేఖ
వికసించె గొమ్మల విమలకోరకములు
నామోదభారంబు నమరఁ దాల్చి
గణియింపఁ దొడఁగెను గంధవాహుఁడు విరు
లేవేని విరిసె నయ్యెడల ననుచు

గీ. సరగ మేల్కొంచి మత్తపుష్పంధయాళి
చెవుల గుసగుసలాడుచుఁ జేరికొనియె
నొక్కటొక్కటిగాఁగ నాచక్కటికిని
మధురదృశ్యదిదృశ్య ముమ్మరముగాఁగ.

సీ. నాటకంబున వచ్చునవ్యదృశ్యంబులఁ
దిలకించురసికాళి ద్విజగణంబు
శాఖాననంబులఁ జక్కఁగఁ గూర్చుండి
మధురరసాస్వాదమగును లైరి
లంతలో వైశమే యభినయారంభంబు
లక్ష్మింపఁ గోలాహలము చెలంగె
వంచవటిజ్జేత్రభాసురరంగంబు
ప్రియభావసంపత్సరీత మయ్యె

గీ. సీత పడికించె నవ్వు దాచిన్నలాఁడి
దిరిగి చూచెను లక్ష్మణధీరు నచట
మఱియు నిరువ్వరనడుమను మధురహాస్య
రేఖఁ గీలించి పలికెను ప్రేమమీఱ

ఉ. ఎంతటి నిఘరతప్తము వహించితి నోయి మఱింది నీవు; గా
వింతురే గేహసీతులను విందుల కిట్లవమాన మెచ్చటన్ ?

శంత మెలర్ప ని స్వలచి ప్రాణసమానునిగాఁ దలంచు నీ
యితికి నన్యపూరుషుడ నే ననుచున్ వచియింప నొప్పునే.

ఉ. యాచకుఁ జిన్నపుచ్చి పరియాచకముం బొనరింప మౌచ్చునం
కోచము చెంద; నీకటిలకుంతల నిన్నిట వాశ్రయింపఁగా
జేచుట లేదు సర్వమును వేగమ యర్పణసేయ వచ్చె; సం
కోచ మి డేల ? నీకుఁ గయికొంటయె; యిచ్చుట లేదు సుంతయున్.

ఉ. జానకిపాదపద్మములఁ జాఁగిలి మ్రొక్కె సుమిత్రమానుఁ డా
మానిని దీవన ల్నెఱపి మందశుచిస్మిత మొప్పుఁ బల్కె నే
నూనినవేడ్క నోమఱఁది ! యొప్పుగ వింటిని మీదుకల్కు లా
రా ! నయ మొప్పు నూర్తు శుకరంభల కెప్పటినుండి వాడమో ?

ఉ. పిమ్మట బాలతోఁ బలికె; బేలపు కాకుము నామఱఁది ! యె
డ్డిమైయివాఁడె; యెన్ని వచియించినఁ బెంకితసంబు నూని నూ
ర్తుమ్ముగ వచ్చినట్టిచెలిఁ దానయి యింటఁ బరిత్యజించి పం
త మ్మెడఁ దాల్చి వచ్చె నిది ధర్మవె యిట్టివిరాగ మూనుటలే.

ఉ. కోరెదవేని నీ విరని గోమలి ! యొప్పుగఁ జేయదాన; నీ
వారట మందకమ్మ మన మూరసి వీని వరుం బొనర్తు భా
మా ! రహి నీకు; నైనను సమందసమృద్ధిసమేత వీవు; ని
స్సారులమై యరణ్యమున సారెకు వేసరుచుంటి మీగతిన్.

ఉ. స్వామికి దాసినై యిచట సల్పెదఁ గాపుర మేను గాని యో
భామిని ! నీకు నేపనులభారము కొంచెము గల్గినను; నీ
కోమలహస్తపద్మములకుం గయిసేతభరంబు గూర్తునే ?
కామిని కోర్కెఁగీట నొడికంబున నేన యలంకరింపనే ?

గీ. కాని యొక్కటి మన్నింపఁ గలదు నీకు
నేను బెంచిన పశుపక్షినికర మొకట
కొంటెతనమునకై దొరఁకొనెడివేళ
వానిఁ బ్రేముడి సహియింపవలసియుండు.

(పంచవటి యనుశాస్త్రము. శం. ౩.)

బాలవ్యాకరణము, గుప్తార్థప్రకాశిక.

(ప్రథమసూత్ర వివరణ పర్యాలోచనము.)

వ్యాకరణవిద్యాప్రవీణ - విద్యాక

దర్శనరేఖ్యరకాస్త్రిగారు.

“అంద్రదేశంబున వాడబడుభాషకు నాంద్రభాష యని పేరు. భాష యనగా జనులు పరస్పరాభిప్రాయములను దెలియజేసికొనుటకు సాధనంబులై యనాదిసంకేతంబులైన ధ్వనులు. ఇయ్యది వాగ్రూప మనియు లిఖితరూప మనియు ద్వివిధము” ఇత్యాదికము గుప్తార్థప్రకాశిక యందుఁ గలదు.

భాష ధ్వనిరూప మని వైగ్రంథముంబట్టి స్పష్ట మగుచున్నది. కాన “ఇయ్యది వాగ్రూపమనియు లిఖితరూపమనియు ద్వివిధము” అను వాక్యము చింత్యము. లిపియనునది కలము మొదలగువానితో వ్రాయు గీతలుకాని భాష కాదు. ఈగీతలు భాషకు స్థావరములు, అనగా భాషయొక్క స్మృతిని గలిగించును. స్మృతమైన యాభాష అర్థభాషక మగును. గీతలు ధ్వను లెట్లగును? గీతలు చక్షురింద్రియజన్యప్రత్యక్ష విషయములు, ధ్వనులు శ్రోత్రేంద్రియజన్య ప్రత్యక్ష విషయములు గదా! ఇట్లు భిన్నేంద్రియగ్రాహ్యము లగునీరెండును నేకత్వమును బొందఁ జాలవు. లిపిగూడ భాషయే యని తువ్యతుదర్జనన్యాయమున సంగీకరించినయెడల నాంద్రలిపియందున్న రఘువంశము వే అనియు నాగరలిపియందున్న రఘువంశము వే అనియు కల్లాటలిపియందున్న రఘువంశము వే అనియు జెప్పవలయును. అవి మూఁడును భిన్నములేని, కాళిదాసకవి దేనికి కర్త? మూఁడింటికిని కర్త యందుమా! కాళిదాసకవి మూఁడు రఘువంశములు చేసి నని యొక్కకొనవలసినవార మగుదుము. ఇట్లనుట మిక్కిలిహాస్యాస్పదము: లిపి భాష యనుట వైయాకరణ నైయాయిక మీమాంసకాది సకలమతములకును విరుద్ధము.

“శ్లో. కంఠ్యావహ విచయకా స్తాలన్యా ఓష్ఠా వుపూ”

వదినాలుగురు వర్ణములని వైకారికలోని వాశబ్దార్థ మని యెఱుఁగునది. “అంధ్రభాషలో నుపయోగించు సంస్కృతభాషవర్ణములను మాత్రమే చిన్నయూరిగారు చెప్పిరి గాన పుతాదులను జెప్పుకపోవుట తప్పు కాదు” అని చెప్పినయెడల “మనఃశోభము, దుఃఖము” అనునవి తెఱుఁగున వాడఁబడుననియే గాన దోషము తప్పదు. శ్లో. ఆద్యాయాః పంచాశద్వర్ణాః” అని చింతామణియు, శ్లో. ద్విధాక ఏవో నుస్వారో విసర్గష్టాదశ స్వరాః, సుర్వా అంతస్థ లోష్టాణ శ్చతుస్త్రింశ ధ్వజాః” అను వృద్ధకారికయు పైసూత్రమునకుఁ బ్రమాణ మని చెప్పినయెడల ‘బాధే దృఢే న్యసామ్యా త్తి’ మనెడి న్యాయము స్మృతికి వచ్చుచున్నది. శ్లో. బాధే దృఢే న్యసామ్యా త్తి దృఢే న్యదపి బాధ్యతామ్, అని న్యాయము. గ్రంథమునందుఁ జెప్పినదోషము దృఢమా? అదృఢమా? అనివిచారింపవలయు. దోషము అదృఢమైనయెడల ననఁగా వాస్తవముగాఁ బ్రమాణసిద్ధము కానియెడల గ్రంథాంతరక్షదర్శనము వ్యర్థమే! దోషము దృఢమైనయెడల ననఁగాఁ బ్రమాణ సిద్ధమైన యెడల అట్టి దోషవసహితమైనదాని నెవ్వరు చెప్పినను మన కగ్రాహ్యమే యని పైన్యాయమున కర్థము. పుతాదులు సంస్కృతభాషయందు స్పష్టముగా నుండఁగా లే వని చెప్పిన చింతామణ్యాదులును గ్రాహ్యములు కా వనియే నాయభిప్రాయము. సంస్కృతవ్యాకరణ సువ్రసిద్ధములగు జాతి వ్యక్తి కక్షములనాశ్రయించి సమాధానము చెప్పుట యశక్యము. హ్రస్వాకారము లన్నియు అభివ్యక్తివిబక్తి భిన్నముగాఁ గన్పట్టినను వాస్తవముగా వర్ణముమాత్ర మేకమే. ఇట్లే దీర్ఘాకారా ద్యమ్ములు కకారాదిహల్లులు నని దీక్షితాభిమతవ్యక్తి కక్షము. ఈమఱియుఁ పుతాదులను జెప్పమి సూరిగాఁకి న్యూనత. ప్రత్యుచ్చారణం వర్ణభేదః (=అకారాదు లుచ్చరించునపుడు పుట్టునవి గాన భిన్నములు) అని నాగేశాభిమతవ్యక్తికక్షమున అకారవ్యక్తులే అంతములుగాన ఏఁబడి యుచుటయు ససమంజసమే. జాతికక్షమున హ్రస్వ దీర్ఘ ప్లుతములయందుం జెడి యర్థవహి యొక్కటియే గాన అలల ఇ ఈ అని దీర్ఘనిర్దేశము వ్యర్థమే. ఈవిషయమున నిరూపింప విలసింపనిది యు చాఁగలదు. వ్యాసవిస్తరభీతిచే విరమించితిని.

ఋ ఋ ఐ ఐ. :వృతదీర్ఘమగునీ ఐ కారము నుపదేశి చి ఐ కార మని యుదాహరించుట న్యాయము కాదు. అనుకరణము నందు సర్వవర్ణములను సాధువు లని ఋ ఐ కూత్రభావ్యము నందు చెప్పబడినది గాన అనుకరణమునందు సాధువులగు వర్ణముల నుపదేశించుటకుఁ బూనుకొనుట సమద్రమమునకు నేతా మెత్తుటయే. మఱియును ఈ ఐ కార మీషత్సప్తవర్ణము, వివృతదీర్ఘము కాదు అని గుప్తార్థప్రకాశికలో స్వమతము వర్ణింపబడినది. వై వర్ణోపదేశ మందు ఈషత్సప్తవర్ణ ఐ కారము కలదేని ఋ కారములు రెండు ఉపదేశింపవలయును. ఒకటి ఈషత్సప్తవర్ణము, మఱియొకటి వివృత దీర్ఘము. ఈ రెండిటిలో నొకదాని నుపదేశించి రెండవదాని నుపదేశింప కుండుటకుఁ గారణములేదు గాన గుప్తార్థప్రకాశికామతము చింత్యమే. ఋ అను దీర్ఘస్వరము వివృత మనియు నీషత్సప్త మనియు ద్వివిధము. అందు వివృతమునకు మధ్యభాగమున నొక రేఖమును జాట్టు నజ్ఞాగమునుకలదు. ఈషత్సప్తమునకు మధ్యభాగమున రెండు రేఖ ములును జాట్టు నజ్ఞాగమును గలదు. ఇట్లే ఐ కారమును ద్వివిధము. కాని మధ్యభాగమునొక లకార మున్నది వివృతము. రెండున్నది యీషత్సప్తము అని సంస్కృతవైయాకరణులకు సువ్యక్తము. అందు “మంత్రశాస్త్రంబున అకారాదిపంచాశద్వర్ణావళి (50) జపమాలికగా భావింపఁబడుటచేఁ బ్రసంఖ్యాపూర్తికై ఐ కారదీర్ఘంబును సమ్మతించఁ బడిన దందును” అని ఇతరమత ముపన్యసింపబడినది. ఇదియును జింత్యమే. ఏలన, మంత్రశాస్త్రము ఐ నమః అని తత్తమసాసనలయందు ఫలదాయక మని చెప్పుచున్నది. కాని భాషలోఁ గల దని నిరూపింపలేదు.

భాషలో నున్నయెడల స్థబ్ధాధిక మగు ఐ కారఘటితపద ముండవలయును. అట్టిదాని నెవడును జూపలేదు. ఇట్లు కాదేని సామగానమున ఫలదాయకము లగుచు “అధ్వర్యోబుద్ధిభిః” ఇత్యాదులందు బ్రసిద్ధములగు స్థైర్యకారణ కారములు గూడఁ గల వని యొప్పుకొనవలయును. అట్లేన న్యూనత స్పష్టమే. శ్లో. ఐ కారో దేవనార్యాం స్వాన్నార్యా

ఈలాగుననే అకారాదు లచ్చు లనియు కకారాదులు హల్లు లనియు, బ్రాకృతభాషకును దెలుగునకును, దెలిసికొనునవి." అని గుప్తార్థప్రకాశికావ్యాఖ్యానము కలదు. అనుస్వారవిసర్గములకు సంస్కృతమున అచ్చంజ్ఞయు హల్లంజ్ఞయు రొడుగు నుండగా నచ్చంజ్ఞయే కల దనుటచిత్తము. వీరికి దెలుగున నచ్చంజ్ఞకే ఫలముగాని హల్లంజ్ఞకు ఫలము లేదు గాన నట్లచ్చంజ్ఞయే చెప్పబడిన దని సమాధానము చెప్పట న్యాయముకాదు. విమర్శింపగా నచ్చంజ్ఞ లేదు, హల్లంజ్ఞయే కల దనుట యుక్తతరమని తోచెడిది. అచ్చంజ్ఞ లేదనటవలన రాముండు అనుచోట "ఉత్తరకచ్చు ఖర మగునపుడు సంధి యగు" అనుసూత్రము చేత మకారోత్తర ముండుండు ఉకారమునకు ననుస్వారరూపమగు హల్లు ఖరమగుటచేత నచ్చు ఖరముకా లేదు. కావున సంధి రాలేదు. అనుస్వార మచ్చైనయెడల సంధి లేవుదు. అనుస్వారవిసర్గములు హల్లులనుటవలన, బ్రాసములందచ్చేదియైన నుండవచ్చును కాని హల్లు అదియే యుండవలయు నను నియమము కలుగుటచేత ననుస్వారప్రాసమునం దనుస్వార ముండుటయు, దదుత్తరహల్లుసూడ నియమముగ నుండటయు సమంజస మగుచున్నది. "అంకము చేరి" మొదలగు పద్యములకట్ల అం దము అనుప్రాసమునకు దోషము సిద్ధించుచున్నది. ప్రాసములం దచ్చూర్వవర్తిహల్లులకు నియమము కలదు గాని అజుత్తరవర్తి హల్లునకు నియమము లేదు గాన ననుస్వార మచ్చైనయెడల, దదుత్తర కకారమునకు నియమముండదు. కాన "అందము" అని ప్రాసములందు అనుస్వారోత్తరమున, దకాం మేల యుండరాదో యూహింపుడు. క. అ ఆ లై ఔ లకుమఱి, ఇ ఈ లు... అని కవిజ నాశ్రయమున సంజ్ఞాధికారమున కలదు. ఆకారమునకు సమముగా నీకారము ప్రాసమున, గలదు. కాన ప్రాసము లందజ్ఞయమము లేదనియేసిద్ధాంతము. కనుకనే, ఉ. అమ్మల, గన్నయమ్మ... నమ్మినవేల్పుటమ్మల ఇత్యాదులందు "మ్మ" అనుదానికి దుల్యముగ వాడిన "మ్మ" అనుప్రాసము సాధు వగుచున్నది. మఱియు కణితి, కణింతి-గ్రంథి కడిది, కడింది - అపద. వీనికి బహువచనమున

“వికృతీయం దికారాంతముల యుపోత్తమేత్వమునకు ఉత్పం బగు” అను సూత్రముచేత కణుతులు కణుతులు కడుదులు కడుదులు అను గూఢములగును. ఈబిందువునకు నచ్చ మున్నయెడల బిందువే యుపోత్తమము గాని ఇకారము కాదు గాన నుత్పమురాక కణింతులు మొదలగు వివరీతరూపములగును. హల్లే యమునయెడల కణుంతులు మున్న గుసాధురూపములు సిద్ధించును.

అర్ధానుస్వారము హల్లే అని అంగీకరించినను కలఁగి చెలఁగి ఇత్యాదులందు సాయోగవరక లకారోత్త రాకారము అనుచు విద్రుచు చిద్రుపలు మున్నగుచోట్ల దరసాయోగపూర్వ స్వరమువలె గురువు కాదని యెఱుఁగునది. భారతాదికపు లర్ధానుస్వారప్రాసమును పాటించుటచేత నిదియును హల్లని చెప్పవచ్చును. లేదా, ఇదివర్ణమే కాదు: పూర్వవర్ణము అనఁగా పూర్వస్వరమున కనునాసికత్వమును దెలియఁజేయుఁగుఱుతు. కలఁగు, చేదు మొదలగుపల్ల అర్ధానుస్వారపూర్వస్వరంబులు అనునాసికములుగా నుచ్చరింపవలయును. సంస్కృతమునందును సయంతా, సంయంతా ఇత్యాదిరూపములందు “అత్రానునాసికఃపూర్వస్యతువా, సూత్రముచేత సకారోత్తరాకారమునకు అనునాసిక్యము విధింపఁబడినది. అట్టిదియ యిదియును. సంస్కృతలిపియం దీఁగుఱుతు పూర్ణానుస్వారముతోఁ దుల్యముగ నుపనిష్ఠితము. ఈయాంధ్రభాషాలిపియందుపార్శ్వస్థితము, అనుమతమున సాయోగము లేదు. కానఁ బూర్వస్వరమునకు గురుత్వాపాదనమునకు నవకాశమే లేదు. కందాదులందు ప్రాసపూర్వస్వరమునకు గురుత్వలఘుత్వ నియమమువలెఁ బ్రాచీనులమతమునఁ బ్రాసపూర్వస్వరమునకు నానునాసిక్యనియమముసర్వత్ర కలదని యెఱుఁగునది. ఈమతమున సర్ధానుస్వారమును వర్ణాంతరముగా చిన్నయసూరి వృథక్కరించుట చింత్యమే.

సంస్కృతమున అను స్వారము హల్లుకూడ నగును గనుకను దెనుఁగున హల్లే యగుట చేతను సంయుక్తము వరమగు నవుడు

పూర్వవర్ణము గురు వనువాక్యముచేత సందము ఇత్యాదులం దకారముగరు వగుచున్నది. శ్లో. సానుస్వారో విసర్గాంతోద్భి యుక్తపరో గురుః" అనుచోట సానుస్వారః విసర్గాంతః అనునవి యుక్త పరః అనుదానికిఁ బ్రపంచరూపము లని యెఱుఁగునది. సానుస్వారో విసర్గాంతః అనునవి ప్రపంచార్థము కావుననే భగవత్పాణినిమహర్షి "ప్రాస్యం లఘు, సంయోగే గురు, దీర్ఘం చ" అనియే సూత్రించి సానుస్వారవిసర్గములకుఁగూడ గురుసంజ్ఞ నుడిగి నిధింపలేదు. సంస్కృత మున వీనికి రెండుసంజ్ఞ లుండుటకు ఫలములును రామః, హః, హీం వంటి ఇత్యాదులందు సవర్ణదీర్ఘయణాదేశాదులు రాకుండుటకు కారణ ములును బాణినియమును ఒట్టియే యూహించునది. తెనుఁగున సిద్ధాను స్వార ఘండుటచేత నట్టియుపకర్తు లిట పొసఁగవు ?

మఱియును అకారాదులు = అకారసదృశములు. (ఇటసాదృ శ్యము స్వాతంత్ర్యోచ్చార్యమాణత్వ మని వివక్షింపఁబడినది) కకారా దులు = కకారసదృశములు (ఇటసాదృశ్యముఇతరాధీనోచ్చారణవిషయత్వ మని వివక్షింపఁబడినది) అనుస్వారవిసర్గములు హల్లులు వలెనే అచ్చు లకు అధీనమైన యచ్చారణము కలవిగాని అచ్చులువలెనే స్వతంత్ర ముగా తఱుచుఁబుచ్చరింపఁబడునవి కావు గాన సాదృశ్యము పైవిధముగ వివక్షింపఁబడినది. ఇల్లువ్యాఖ్యానము చేయుటచేతఁగాని కకార స్వాదీ కకారాదీ, కకారః ఆః యేహం తేకకారాదయః, కకారాదీచ కకారా దయశ్చ కకారాదయః అని సర్వత్ర లోహితాదిక తంత్రేభ్యః భూవా దయో ధాతః అను సూత్రములభావ్యమునందుఁ జెప్పబడినరీతిని వ్యాఖ్యానము చేయుటచేతను గాని హల్వుసంపాదనాచ్చనిషేధము లను సిద్ధింపఁజేయవచ్చును. ఇట్టికిష్టకల్పనము శ్రీహరిగారికభిప్రేతమని తోచదు.

కావ్యార్థ సంగ్రహ సమాలోచన

ఉభయభాషాప్రవీణ—మల్లాది సత్యనారాయణశాస్త్రి.

(ఆ ను వృ త్త ము.)

ఆకారణముచేఁ బూర్వాపరస్థస్వరూపభేదమునీడి లక్ష్యగ్రంథములలో లక్షణోక్తాంశములు స్వయముగ నుపనిబంధింపఁబడి యుండవచ్చును. కనుకఁ బై లక్ష్యలక్షణగ్రంథనిర్దేశాలు కావ్యధర్మవిబంధనావసరమున వాసనావాసితై కఘంటాపథముననే పోవఁ జూచి రనునామాట పూర్వగ్రంథములను బట్టి యసత్యము కాదు. కనుక లక్ష్యగ్రంథములను గొన్నిటిని జూచి లక్షణగ్రంథములను జేసి రనుట యంత విమర్శోత్పన్నము గా దని నాయభిప్రాయము. అట్లుకానిచో నాలక్ష్యగ్రంథకర్త మాత్ర మావిధముగ మొదటగా నాగ్రంథమును జేయుట యెచట నేర్పినాడు? ఆ నేర్పు లక్షణగ్రంథకర్తకు మాత్రము మొదటగాఁ గలిగినచోఁ దప్పా? పాణిన్యాచార్యుఁడు శబ్దశాస్త్రమును వ్రాయుచు నేగ్రంథమును ము నిడుకొనెను? కనుక లక్ష్యలక్షణగ్రంథములు పరస్పర ముపశ్చోష్ఠపజీవకత్వము నందవలయు నని గాని యశోన్యవిరుద్ధము లని గాని యసరా దని నా భావము. వానియందు సహృదయ శాస్త్రజ్ఞులు చాత్పర్య ముంచిన నవి యానామధేయమునకుఁ దగియున్నవియే యగును. వానిసంపూర్ణతాసంపూర్ణత లిచటఁ జర్చార్థములు గావు. ప్రకృతమునకుఁ బోదము. అట్టి లక్షణగ్రంథములలో నుత్తమనాయకచరితములనే లక్ష్యగ్రంథములలో నిర్దేశింపవలయు నని ముక్తకంఠముతో ముచ్చటించఁబడినది. పూర్వలక్ష్యగ్రంథములలోను సాధారణముగ నట్లులే చేయఁబడినది. అయినను కేవలతాత్కాలిక చతుర్థారథలితములుగఁ బూర్వమునను, నానాభాషలలో నుపుడును, జార, చోర, క్రూర, మారకచరితములు సహృదయులు కావురే యను

నట్లు వస్తునందర్భసంవిధానమును బురస్కరించుకొని రచనారమణీయ
తను మఱువక కయితలు చెప్పుకవివరేణ్యులచేఁ గల్పనానైపుణితోఁ
బుట్టి నొందింపఁబడి గ్రంథరూపమును దాల్చినవి యెన్నివేలు లేవు ?
వానినుండి మాత్రము రసభావాదులు పొంగి పొరలకపోయినవా ?
చూడఁడు.

సంచరింపుము పూజారి ! నంకుచింప
కిపుడ యావేఱి సచ్చెను గినుకఁ బూని
రమ్యగోదావరీజలప్రాంతభూమి
కుంజమున నుండసింగంపుఁగొదమచేత.

అను నీపద్యమునకు మాతృకయగు శ్లోకము కావ్యప్రకాశాదులలో
ను త్రమో త్రమధ్వనికావ్యముగ నై కకంఠ్యముతో నుదాహరింపఁబడినది.
ఆశ్లోకము కూడ సార్యాసప్రకృతిలోనిది. ఆగ్రంథమును వ్రాసిన గోవిం
దవర్ధనాచార్యమహాకవి యాశద్దెగుల నొకదానితో నొకటికి సంబం
ధము లేకుండ ననఁగా వ్యంగ్యార్థము కేవలము కవి భావక సహృదయ
తాసముల్లసిత మనుటకై ప్రకరణాదిసహాయము లేకుండునట్లుగా నేర్ప
ఱచినాఁడు. మఱియు నాశ్లోకము లొక్కొక్కటియు నొక్కొక్క కావ్య
మని పెద్దల నిర్ణయము. కనుకనే వండితరాయలు “రమణీయార
ప్రతిపాదక శృబ్దః కావ్య” మ్మని శబ్దమాత్రమునకుఁ గావ్యత్వము
నాపాదించఁగలిగెను. ఇట్లన్నిలక్షణములు బాగుగనే యున్నవి.

కాని యాపద్యమునందలి వస్తువు మాత్రము చెప్పుకొనఁదగినంత నీతి
బోధకము గాదు. కాన నిట్టివానిని గనినవారు గ్రంథపఠనపర్యవసానమున
నేర్చుకొనఁ దగినన్ని నీతులు సేర్వజాల రని నాయభిప్రాయము. గ్రం
థోద్భృతనీతు లన్నియుఁ బాఠకులు నేర్చి యట్లు దామును గొంతవఱ కై న
నడచుకొన యత్నింతు రని గదా! చదువనివారిమంచినడవడికకంటఁ జది
వినవారిమంచినడవడిక యాధిక్యముతోఁ బ్రశంసించఁ బడుచున్నది. మఱి
యుఁ జదివినవారితప్పును జమవనివారితప్పుకంటె మిక్కిలి నింద్యముగఁ
జూచుచున్నారుకూడ.

కొన్నియెడలఁ గవిప్రాధోక్తసీత్యవదేశములకంటఁ గవినిబద్ధ
వక్తప్రాధోక్త సీత్యవదేశములయందు సౌందర్యము మెండుగఁ గలు
గుచుండును. కనుకనే ధర్మశాస్త్రానుశాసనాదులు గావ్యానుశాసనాదుల
కంటఁ నుపాదేయత్వరూపాచరణమున వెనుకఁ బడుట సంభవించుచు
న్నది. అట్లు కానిచోఁ గావ్యోష్పత్తికే తావు లేదు గదా. కనుకఁ
గావ్యములయందే దుత్తమనాయకచరితములనే యుపనిబంధింప నవసర
మని తేలుచున్నది గదా. ఉత్తమనాయకచరితములనుండి, పాతకులు
గ్రహింపఁ దగినవిషయములు వేనవేలు ప్రత్యంశమునందును స్ఫురించు
చుండును. చూడఁడు; భూలోకమహేంద్రుఁ డగుదశరథమహారాజు
నకు లేక లేక కలిగిన సంతానములో సుగుణములచేతను సర్వోత్తముఁ
డనఁ దగు శ్రీరామచంద్రుఁడు పదునాతేండ్రకు లోకలివయస్సువాఁ
డైనను సాధాగ్రమునుండి యంతకుమునుపు దిగనివాఁ డైనను బహు
దూర మొక్కముదుసలిమునివెంట నదియే మొదలుగాఁ గాలినడికను
బోవలసివచ్చినను, దా నెపుడును నెండక న్నెఱుఁగక పోయిన నిపుడైన
ఛత్రచామరాద్యకభోగసాధనములు బొందనివాఁ డైనను దారుణ
భయంకర, ప్రబల, మాయావి, మనుష్యమాంసాదనులసంఘముతో
బవరము చేయవలసి యున్న దని యెఱిఁగియున్నను, అనేక దేవాసుర
యుద్ధములలో మహేంద్రసమాహూతుఁడై సంగర మొనరించి విజ
యలక్ష్మీ క్రరస్థమంగళకుసుమమాలికాపిన్దవత్సుండై వానికప్తసుఖముల
నామూలాగ్రము గురైఱిఁగినతఁడ్రచిచే విజవఁబడ నమ్మతి లేనట్లు దెలి
యఁబడుచున్నను, యాగసంరక్షణమునకుఁ గాను విశ్వామిత్రునిచేఁ గోంఁ
బడి తప్పనిసొచేతఁ దండ్రిచేఁ బంపఁబడి కుతూహలియై కాకకక్షము లెగి
రివడఁ జిన్నచిన్నయమ్ములపాదులను, చిన్నధనుస్సును, కోమల మాం
సల భుజిశరములను, ఆయత భుజాగ్రహస్తమున ధరియించి యనుజ
లక్ష్మణద్వితీయుఁడైనదురును బెనురును లేక యామునివెంట నేఁగ ననఁ
గా నిందలి సీతులు ఎన్ని నేర్వఁ దగియున్నవో లెక్కింపఁ దరమా?

పాలకుని పరిపాలనాధర్మ ముట్లండవలె నని వీర్యవంతునకు వయసు
తో నెదిరిబలఁగముతోను బనిలే దని, రాజధర్మము బహుభోగసాధనములు
గలదిగ నుండటమాత్రమే గాని రాజు నిత్యపుఖాపేక్షగ నుండరా దని,
క్రియాసిద్ధి ప్రధానముగాని బహుళసాధనసంపత్తితో నిమిత్తము లే దని
శాస్త్రీయమైన యజ్ఞాదిదైవకార్యములపట్ల శ్రమ యైనను జిన్నతన మైన
ను, సహాయసంపద తక్కువ యైనను, రాజవ్యఁడు దేశధర్మరక్షణకై
దీక్ష వహించి నిర్భయముగా నెదుట నిలువ వలయు నని, యివియు వీని
నుండి మఱికొన్నియు దేశక్షేమంకరగుణాభివర్ధిక లగునీతులు స్ఫురించుట
లేదా? ఇట్లు నేర్పిననీతులను జుట్టి మన మందఱము లోకమున మంచి
నడవడికఁ గలిగి యుండు మను నిర్ణయము చేయలే కున్నను నూటి కొక్క
నిది గాని వేము కొక్కనిదిగాని జన్మాంతరోపాత్తకర్మ మండిది యై
యుండు నని యనుకొనిన పక్షమున వాని యాకర్మకు ఫల మగు
సుగుణసంపత్తి నిత్య మగునాతని మనసునందు సంకురము బీజము
నందుఁ బోలె మొదట నణఁగి యుండి యితరసహకారకారణ సదు
పదేశ, సజ్జీవన, సంమేళనాది సామగ్రితోఁ గూడినపుడు బయటికి నదృష్ట
ద్ధ మగుచుండును. గాన దానివలన నాగుణి గ్రామణి గ్రహములలో
సూర్యునివలె నక్షత్రములలోఁ జంద్రునివలె జననమూహములో
మొదటగా నిలుచుచుఁ దన పరోపకారపరతాద్యత్రమక్రియాకరణ
దీక్షను బూనును గాన నున్నతుఁ డైచిరకాలము ధగధగలా
డకపోడు. ఇతరులు నా యాకార్యములనుఁ జేయుచు నట్టితొంద
రలపట్ల నీ కథాశ్రవణజన్యజ్ఞానము కొంచెముగ నైన హామినస్సును
మార్పక పోదు. ఇట్టి ప్రయోజనములు నీచనాయకాశ్రయ కథాశ్రవణ
కతనములవలనఁ గలుగఁబోవు. ఇచటఁ బైఁజెప్పినగుణము లెక్కుడు
గలవార లే యుత్తమనాయకు లనియుఁ దక్కువగుణములు గలవారలే
నీచనాయకు లనియు గ్రహింపవలెన. ఒకప్పు డానీచనాయకులుగూడ
నొకటిరెండు మంచిగుణములు గలవార లగుటచేతనే యొకకొందఱ కవి

హృదయముల నాకర్షించి వారిచే నందముగను జాలిగను జెప్పబడిన స్వగుణానుకథకగ్రంథములమూలమునఁ గొంతకాలమువఱకు జనులచే స్మరింపఁ బడుచుండుట యరయు చుండుము. అట్లయినప్పుడు చాల గుణములు గలవారివిషయమునఁ జెప్పవలసినదేమి ?

కవులురసవంతముగఁ గావ్యములను నిర్మించుటయే భావకుల యానందమునకు ముఖ్యముగఁ గారణ మైనను, ఆయానందము వారి మనస్సులలో నిత్యముగ నుండునట్లు జేయుటయు నాకవులకు గొప్ప పూచీ యై యున్నది. ఆపని యధికగుణనాయక కథాశ్రయణము గల కావ్యములవలనఁ గాని యలవడదు. జన్మవిశుద్ధ పూర్వోక్తసుగుణములు గొన్ని ప్రకృతచమత్కారరూపకార్యముపట్ల వినియోగపడినను బడకున్నను గథాపర్యవసానమున హెచ్చుగ నాగుణములు గలనాయకాశ్రయకథాభాగములవలననే చదువరులకు హృదయద్రావణము గలుగుచుండును గాన నవి కవులచే బొత్తుగ మఱువఁ దగవు. మఱియుఁ బురాణాదులనుండి యుద్ధృతములగు నుత్తమనాయకాశ్రయకథాభాగముల నుపజీవించి పిమ్మటి కవులు మరల వ్రాయుటలో, లోకోత్తర రసభావగుణాలంకారాదికావ్యాత్మస్వభావసౌష్ఠ్యవాదులను సంతరించుటతోపాటు కథానాయకుల సౌభాగ్యాదివర్ణనలు మాత్రము గాక వారి కష్టకాలికసమాచరితములును బ్రధానములునగు దేశక్షేమోద్దేశ్యకోపదేశదాక్షిణ్యోత్తమచరితములును గూడ సమసూర్పుట మఱువరాదు. సువర్ణముయొక్క మంచిచెడుగులు కషణోపలబ్ధిప్రాగులవలన వలె నుత్తమవ్యక్తిధారణమువలనఁ బ్రస్ఫుటములు గానట్లు నాయకగుణదోషములును నాయక దుఃఖకారణవిప్రలంభాది కాలికసమాచరితములవలన వలె నాయకానందకారణ సయోగాదికాలికసమాచరితములవలనఁ బ్రస్ఫుటములు గానేరవు. వానినిబట్టియే యాకావ్యములకును శోభోత్పత్తిగాన నాకావ్యములలో నా నాయకానాయకుల విప్రలంభాదులు దప్పక విర్ణయవలయును. కనుకనే పూర్వపుఁ గావ్యనాటకములు

హెచ్చుగ రామాద్యుత్తమనాయకాశ్రయకథలు గలవిగను, వారి కష్ట
కాలికచరితములు గలవిగను నిర్మింకఁబడినవి. ఇట్లంతట నదుపదేశకోటి
కమును, రసభావాద్యాలంకారికసమయసంప్రాప్తసాహగ్రీసంభావితము
నగు నుత్తమకావ్యమును నిర్మించుటను బోధింపనే ప్రాచీనులగు లక్ష్య
లక్షణవేత్తలు బహువిధములఁ బాటుకడుచుండిరి. కనుక “నాన్మపిః
కురుతే కావ్య”మృను నభియుక్తోక్తినిబట్టి జన్మాంతరకృతపుణ్యకర్మవశ
మున నలవడిన యతిప్రాసాదిశబ్దాలంకార సంయోజననైపుణి గలకవి
సోదరులును, దూరావ్యయము మొదలగు భావకహృదయవైరస్యోత్పా
దనకారణస్థైర్యతలు లేకుండ గద్యములను సమముగ నడిపింపఁగల
చతురులును, సరళమగు తమయాశయమును మృదుశబ్దములమూలమున
నిర్మల పర హృదయములయందు ఛాయాచిత్రకారుఁ గుత్తమద
మును స్వచ్ఛాదర్శములమూలమున శుభ్రపత్రములంచువలెఁ బ్రతిబిం
బింపఁజేయ నేర్పురు లై, దమ తమ యుత్తమసామర్థ్యములను జరకా
లము జనులు గొనియాడునటులఁ జేయఁ గడంగినచో నపు డీవసుంధరా
రమణి, యీవటకేఃఃరంతరము ననశ్వరనిర్మలకీర్తికాయు లగుకాళి
దాసాదులవంటి నిర్జరకవీతనయులను గని యున్నది కాకపోవునా?
పరోపకారార్థజన్మ మయినదియు, వక్రక్రీడాపరిణత గజప్రేక్షణీయ
మయినదియు నగు నాపాథక్రథమచివసీయమేచకమేఘము, నీలవర్ణ
మును గగనమార్గసంచరణమును గలిగిన దని నిర్దీప నిర్జన నిష్కాంత
కోభములై దారిద్ర్యదేవత నారాధింపఁదగు ఛిద్రగృహముల మూల
నివసించుననద, మనటు, గబ్బిలములతో సరిఁజేయ యత్నించుట వ్రాయన
కాని యూహాచాపలముమును వెల్లడించును గాని బిరుదచదువరుల
యెడదముల నావర్జింపఁ జాలునా? కనుక వినుటతోడనే పాఠకమాన
సాకర్షణపటుశబ్దార్థాలంకారాది కావ్యశరీరశోభాకారణముల నలవటచు
కొనుట, మాత్రము కావ్యకరణప్రథానోద్దేశ్యము కాఁగూడ దనియు,
నక్రథానములగు నవ్యాసితోఁ గూడిన యుత్తమనాయక చరితాత్మోల్లే

ఖన స్ఫోరణములు ప్రధానములుగ నుండవలయు ననియుఁ గవివరులు గ్రహించుకొనవలసి యుండును.

వాస్తవముగఁ గడిగి గావ్యకరణమునకుఁ బ్రతిభయొక్కటియే కలిగినఁ జాలును. దానిమూలమునఁ గవి యెట్టికథ నైనను రసవత్తరముగ వసంతర్తుప్రప్రాణమాత్రావశిష్టతరుస్కంధములను బల్లవింపఁ జేసి సర్వతోముఖ రమణీయత గలదిగఁ జేసివట్లు జేయఁగలఁడు. కాళిదాసుని మేఘదూత కావ్యమునందుఁ గథయేది? ఏపురాణమునుండి యుద్ధృతమైనది? అందలి కవివైపుణ్యమునకు మెచ్చుకొనుచు రిచ్చపాటాదవని వా రెవరు? కనుకనే కవియందు నీశ్వరత్వమాపాదించుట లోకసముదాచార మయినది. చూడఁడు.

“నియతికృతనియమరహితాం,
హోదైకమయీ మనన్యపరతంత్రామ్,
నవరసరుచిరాం నిశ్చితి
మాదధతీ భారతీ కవే ర్జయతి”

యను నీకావ్యప్రకాశ.క్షధమశ్లోకము కవిభారతిని బ్రహ్మగా నుపశ్లోకించు చున్నది. కాని పైన నేను వర్ణించినట్లుఁ కవియుద్దేశ్యములులేనిచో నపు డాకావ్యములు, ప్రాతఃకాలమునఁ దృణాగ్రావస్థితహిమబిందువులు గొంచెము సేపు సూర్యకాంతిని సమున్మిషితములై రతనముల తునకలవలె, గనుకట్టి చివరఁ దమంత తాముగాని స్వల్పాన్య కారణమునఁగాని స్థానభంశము నొంది భూమిపై నెవలఁబడి యే మయినవి తెలియకుండ చూపుమాయు నట్లు స్వరూపనాశనమొందఁ గలవు. కనుక నట్టివి కాకుండుటకై కవి సర్వవిధముల నాయత్తపడవలయును. అందుచేతనే కాళిదాసాది మహాకవులు మెచ్చుగ మహాభారతాదుల నుండి యుత్తమనాయకచరితముల నుద్ధరించుకొనిరి. కనుకనే యాకావ్యములు నిప్పుటివఱకుఁ నిలుచుటకుఁ గారణ మయినది. అట్టి మహాకవులలోఁ గాళిదాసు సర్వోత్తమకవయిత యని మన భారతదేశకుండితుల చేతను

ఇతర దేశ కుండితుల చేతను గూడ ననేకవిధములఁ గొనియాడఁ బడిన వాఁడు. అతఁడు మూఁడు శ్రవ్యకావ్యములను మూఁడు దృశ్యకావ్యములను సంతరించి యఖండకీర్తిని లోకమున వ్యాపింపఁజేసి స్వర్గలోకమున నిరంతరసుఖము ననుభవించుచున్నాఁడు. అకవివద్యుఁడు క్రీస్తునకుఁ బూర్వఁ డగు చంద్రగుప్తాశర నామక, విక్రమార్కుని యాస్థానవిద్వాంసుఁడై యారాజమన్ననల నందివాఁడు. దీనికి నిదర్శనము.

“ధన్వంతరి, క్షపణకా, మరసింహ, శంకు,
వేత్రాశభట్ట, ఘటకర్పర, కాళిదాసః,
ఖ్యాతో వరాహమిహిరో స్పృశతే స్పృభాయాం
రత్నాని నై వరదుచి ర్నవ విక్రమస్య”

అను ప్రాచీనశ్లోకము. ఈశ్లోకమునకుఁ బాఠభేదములు నన్వయభేదములును వ్యతిరేకార్థాన్వయశ్లోకములను వేరవేలు లేకపోలేదు. మఱియు నేతద్వ్యతిరిక్తకాలికుఁ డని కూడ వాదములు లేకపోలేదు. ఆ వాదముల నన్నిటిని నా కాళిదాసకాలనిర్ణయసాధనమునబట్టి యువ్వేత్తుఁగ ద్రోసివేయవచ్చునని నే నూహించుచున్నాఁడను. సవిమర్శపాఠకులు నా యీవాచకమునుగని త్సమింతురు గాక.

ఛందోదర్పణసమీక్ష.

రావూరి దొరసామి శర్మకవి.

అనంతమాత్యకృతమగు ఛందమునకు ఛందోదర్పణమని, యనంతునిఛందమని రెండుపేరులు గలవు. అట్లున్నను గ్లాంధ అని భిన్నములని భ్రమించుచున్నారు. అప్పకవీయమునఁ బూర్వగ్రంథనామసంగ్రహవచనమున 'అనంతమాత్యచ్ఛందంబును, ఛందోదర్పణంబును' అని వృథాకృతగా లిఖింపఁబడియున్నది ఇది లేఖకప్రమాద జనితుంబుగానోవును ఇవి రెండు ఊకటియేయని యెఱుంగవలయు.

అనంతమాత్యునిచరిత్ర యాంధ్రకవులచరిత్ర మున్నగు గ్రంథంబులఁ జర్చింపఁబడి యున్నది. అనంతుఁడు 15 వ శతాబ్దమధ్యమునందలి లాక్షణికకవి. ఇతఁడు భోజరాజీయము, ఛందోదర్పణము, రసాభరణము ననుకృతిత్రయము రచించెను. ఛందోదర్పణోపోద్ఘాతంబున నొకరు రసార్థవ మనిరి. రసాభరణమున కది నామాంతర మగునేమో తెలియరాదు. ఛందోదర్పణమునకు విపులమైన యుపోద్ఘాతమును శ్రీగిడుగు వేంకటసీతాపతిగారు విరచించిరి. అందు వారు వివిధవిషయంబులవిస్తారంబు విమర్శించి యున్నారు, కాని నాకు మఱి కొన్నియంశంబులు స్ఫురించుటచే వానిని బ్రకటించుట యీవ్యాసరచనకు ముఖ్యద్దేశము. ప్రథమాశ్వాసము:-

1. గురులఘుచిహ్నావివరణమందు 'లఘువు దనరును హరి యొక్కరుడ పరతత్త్వ మనుచును సురుచిరముగఁ జుట్టి వ్రేలఁ జూపిన మాడ్కి' అని యంతర్దీర్ఘముగా శిరోవేష్టనప్రాణాయామమువంటి వివరణ మేలకో. 'ధరపై లఘువులు వెలయు' గదిమ న్నిడుగీటు వ్రాయుకరణి ముకుందా'యని యంతస్తులభముగా సులక్షణసారమునఁ గలదొకదా !

2. త్రిప్రాసము.

‘అత్రివిక్రమః డభయవ్రదాత యనఁగ

వాక్త్రీవధగోజ్వలలు విష్ణుభక్తు లనఁగ.’

అనునదాహరణముల నొసఁగుచు ననంతఁడు త్రికారమునకు త్రికారమునకుఁ బ్రాస మున్నాఁడు. ఇకారవిశిష్టత్రకారమునకు మాత్రమే యీ ప్రాసము చెల్లు నఁయుఁ దదితరములకుఁ బొసఁగ దనియు సర్థ మగు చున్నది. ‘సంఖ్యఁ బలుకు త్రికారంబు జనుఁ దకారసదృశమై త్రికార ప్రాససంజ్ఞగణిగి’యని స్పష్టమ గా త్రికారమే జేర్కొనఁబడియున్నది.

ఇందులకు అప్పకవీయమున సంయుతాసంయుతప్రాస సందర్భములో-

‘రలలు తమక్రింద జడ్డలై క్రాలువ్రాలు

ప్రాసవర్ణంబులై వానిఁ బాసియెనఁ

గూడియెనను బెఱియడగులను నిలుచు

సంయుతాసంయుతప్రాససంజ్ఞఁ దనరి’

అని కలదు. భారతము-ఆదిపర్వము.

ఉ. త్రిత్రయవంశ్యులై ధరణిఁ గవఁగఁ బుట్టినవారు బ్రాహ్మణ
త్రిత్రయవైశ్యకూఁడు లనఁగాఁ దగు నాలుగుజాతులకా స్వచ్ఛా
త్రిత్రముఁ దప్పకుండఁగఁ బఱిశీతుఁ గాచినయట్లు రామమాం
ధాతృ రఘుశీతీశులు మ దంబునఁ గాచిరె యేయుగంబులకా.

వైశద్యమున త్రికారమునకే కాక త్రకారమునకును బ్రాసమైత్రి గలదు.

వలేయ సట్టిదే యీక్రింది వద్యము. సోమునిహరివంశము.

కా. నాలో మార్కానలేరు నిర్జరపురీ నాగేంద్రబృందారకా
రాతు ల్బున్నుగ దేవసంఘములు పోర స్థిరసంగ్రామకుం

క్షిత్రైలోక్యమునందుఁ గల్గెడు రణం బెచ్చట లేకుండఁగాఁ
జేతు లేవయు వృధాభరం 'బగుచు వచ్చె న్దేవ యీమీనికా.

ఇందు త్రైకారమునకు' తకారప్రాసముగలదు.

భాస్కరరామాయణము (యుద్ధకాండము-15వర. ప)

౧. నాకన్నలయెదురంబధి

యేక్రియ మెయిమెయిన బ్రదికి యేగెడు నిరౌఁ

త్రికారత్రికారములకే కాక యవ్వకవి నుడివినవశపున రేఫశ్లి
వృశబ్దములకెల్ల నసంయుతంబుగాఁ బ్రాసంబుఁ గూర్పవచ్చు నని స్పష్టపడి
యెడు. అనంతఁడు తనకుఁ బూర్వకపులు ప్రయోగించిన యీప్రాసరీ
తులనేని గమనింపక త్రిప్రాస మని క్రొత్తగా రచించుట యవిచార
మూలకమ యగును.

౩ సమప్రాసము.

ఆయుపేంద్రుని బాడఁగాంచు టెయుపాయ
మనెడు దీర్ఘాదు లచట ప్రాస్వాదు లయిన
నయ్యుపేంద్రుని బాడఁగాంచు టెయ్యుపాయ
మన సమప్రాస మగు నూడఁ జనదు రహల.

ఆ + ఉపేంద్ర = ఆయుపేంద్ర - త్రికసంధి; ఋకారము నూన్మ
రేఫలు వరం బగునపుడు త్రికంబునకు ప్రాస్వము, పరమైనవర్ణమునకు
ద్విత్విము సంభవింపదు. ఇందు రహలు మాత్రమే గ్రహించి తక్కినవి
(ఋ-శ-ష-స) విడుచుటకుఁ గారణ మేమియో గోచరింపలేదు.

4. బిందుప్రాసము -

పేచ్చి పొల్లుఁకారంబు బిందు వగుచు .

మీఁద నున్న ధకారంబు నూడఁ బ్రాస

బంధ మగుఁ గృష్ణఁ దుదయించినం ధర్మి

యంతయును నిరుపద్రవం బయ్యె ననఁగ.

ఇందు సహజ బిందుపూర్వక ధకారమునకు ద్రుతయోగసాధ్య పూర్ణబిందుపూర్వక ధకారమునకుఁ బ్రాసమైత్రి చెల్లు నని చెప్పఁబడియె. ఇట్లనుటచే నితరములకుఁ జెల్ల వనియు దీనికే ప్రత్యేకత కలదనియుఁ దాత్పర్యమగును. “బిందుం ప్రవదంతి తం క్వచి త్కేచి” త్తను చి తామణిసూత్రములోని క్వచిచ్ఛబ్దమువలన వర్గయుక్తులు పరంబగున పుడును బూర్ణబిందు వగును.

కవిసింగరన్న త్రైశంకవోపాఖ్యానము-

క. డుంతీశు భైరవుని శితి

కంకు విశాలాక్షి దండకరు జాహ్నువి వై

కుంతవతి గుహుని లోలా

ర్ముం కేవలు మీఱ భూవరుడు పాడగనియె.

అధర్వణాచార్యుల విరాటపర్వము-

ధం ధమిత భేరికాధ్వానముం ధులీనినాదమును

అనుప్రయోగము లక్ష్యకవీయమందుఁ జూపఁబడినవి. ఇట్లుండ నొకధకారమునకే చెప్పట వింత.

౪. అర్థబిందుప్రాసము-

సార్థబిందువులై తేలిసట్టివటల

కరయఁ బ్రాసంబు నిర్బిందువైనఁ జెల్లు

వీపు మూపులు మఱితలమోపు లయ్యె

మాట లేటికి మేటితాఁజేటి కనఁగ.

ఇందు వటలకు మాత్రమే ఖండాఖండబిందుప్రాస చెల్లు నని యనంతుఁడు వచించుట యబ్బురంబుగాఁ గన్పట్టెడి. వరుషసరళవరకములైన యర్థబిందులన్నిటికి ప్రాస చెల్లు నని యీర్ష్యాప్రయోగములు చెల్పెడు.

విరాటపర్వమున.

లోకము వంచించుగఁ దగు

చీకటిరే యొడవె నేమి నేయదొ చుపుమా.

ఆదిపర్వమున.

టీగయుయ్యెల నూఁగుఁ జల్లనితియ్యమామిడిమోకలం

డాఁగుఁ బువ్వులతేనె సోనఁ దారుఁ గేతకిఁ జేరుఁ బు

న్నాగ పూగ మహాగ వీధుల నాట్యము ల్పచించు నా

భోగ నాగలతాగృహంబుల భోగము ల్గనువేడుకఁ,

వరాహపురాణమున.

ఆచింతామణి మునితన

పీఠ మడఁచు దాకసిక శృఙ్ఖలభముచే.

కాంతిపర్వమున.

నేతెరువునఁ జరియించుచు

నేతెఱఁగున నై నఁ దప్పెనేనియుఁ బురుషం

దాతనాకసుఖముగనుఁ

దోఁతెంచును మగుడ సద్బుధులవంశమునఁ.

భాస్కరరామాయణము సుందరకాండమున.

బాఁతిగ నిడ నైవేయక

మై తోచెడు నాకు నాదుచ్రా జేసునకుఁ.

నృసింహపురాణమున.

ఆదియు మహిమయు నేర్పడ

నాదిపురుషుఁ డొకఁడ యెఱుఁగ నన్యల తెఱుఁగం

గాఁ దరము గాను కమలభ

నాది దివిజవండ్య మది మహద్భుతము మహిఁ.

వీని ననుసరించియే యవ్వకవి.

‘నిడుపులు నరసున్నలు దమ

శెడమనుగల కచటతపల కిలఁ బ్రాసములై

దొడరును నిప్పిందువు లా

క్కడ ఖండాఖండసంజ్ఞ నిశశనయనా'

అని రచించెను.

ఇది యిట్లుండనిండు; మఱయొకయొకము. కుటల కుదాహరణమునఁ జతుర్థపాదమున 'తా'బేటికి'అనుచోట టవర్ణపూర్వ మర్థబిందువుండనగుఁగాని తా'బేలు శబ్దంబునకుఁ బరం బయిన యాపవిత్ర క్రికంబగు టవర్ణమునకుఁ బూర్వ మర్థబిందువుండ దని వ్యాకరణము లుద్ఘోషించుచున్నవి. ఈప్రయోగం బనుసరించి చూడ నర్థబిందువుగూడ నుండవలెనని తోచెడు.

౪. ఉభయప్రాసము. దీనికే యప్పకవి సంయుతాసంయుతప్రాసమనియెలకారశేషశిష్టములగు డకారములు సంయుతముఁ బాసియుఁ బ్రాసమైత్రిం బొరయు నని దీని కర్థము.

పాడి మరగి బ్రతుకువాం డ్రిల వ్రేఁతలు

వాండ్రవెన్న లేలఁ దండ్రి ! యనఁటి

పండుకొఱకు వింతయింద్లకుఁ బోకు శృ

ష్టుండు నీకు బ్రాతె పండ్లు నిచట.

ఇట్టిప్రయోగములు కవిత్రయాది ప్రామాణికకవులగ్రంథంబులం దెంచును గానరా కున్నవి; అప్పకవియు నిది చెప్పినాడు; అనఁతుఁ డిది గాక దీనివచనక నీక్రిందివద్యము ప్రాసెను.

రలయుతాయుత ప్రాసమార్గముఁ దలంచి

వాండ్ర లేజాపుమోములఁ దీండ్ర మారె

ననుచు రెండును గూర్చిన నచువుఁ దత్తు

నండ్రు నిఖిలార్థమై న దంశికపులు.

పాడి-వాండ్రు, పండు-ఇంద్రు ఇట్టిప్రాసమే యరుచుగనుండ డ్రిడ్ర ప్రాసము చెల్ల దని యేదండికపులు చెప్పెదరో.

7. సంధిగత ప్రాసము.

ధృవముగ సంధిజనిత రూ

ప విశేషప్రాస మనఁగఁ బరఁగు పకారం

బవిరళ వకారముగు న

య్య వదాఱవపా లెఱుంగ ననఁగ ముకుందా.

ఇట్లుటచేఁ గళలమీఁది పకారంబునకుఁ బ్రాసస్థానంబున వకా రాదేశము నిత్యమని తేలుచున్నది. కఠిలోకచింతామణి కర్తయు నిట్టి యభిప్రాయమునే తెలిపెను సంధిగతప్రాస మనఁగా సంధివశమున నేర్ప డిన యుగమూదేశవర్ణములు ప్రాసస్థానంబున నున్నవానికి మైత్రింగూ ర్వుట; వకారమునకు మాత్రమే యనుటగాదు. అక్షకవీయమునఁ జూడుడు.

సంధిఁ గూడినవాలు ప్రాసంబులైన;

నవియె సంధిగతాఖ్యల నమరుచుండు.

దివిజ లాశ్చర్యమొద శౌరి వడవైచె,

జెంగిపోనీక మధురలోనం గరిమన.

అనంతుఁడు దీనిపైఁ గళాద్రుతసంధులు సూత్రించి యందుల కుదాహరణముగా నిచ్చిన.

‘వాఁడు గను వాఁడు సేకొను వాఁడు డెక్కు

లాఁడు ‘వాఁడు దపోనిధి వాఁడు వెద్ద’

అనువద్యభాగమున ‘వాఁడు + తపోనిధి’ యనుచో దకారా దేశము వచ్చుట తటస్థించుచున్నది. ‘సవికృతికబ్ధాత్పరత సాన్సిస్కృతి కానాం భవంతి గపదదవాః’ అనునాంధ్రకబ్ధచింతామణి సూత్ర ముం డియు నిటు వ్రాయుటకుఁ గారణంబు శోచనీయము. ‘అది మొదలుగాఁగ విష్ణుని మది నిల్చి యంతండు నాకు మగఁ డగునని యిట్లు దళంబు సేయు చుండెద’ ననునిర్వచనోత్తరరామాయణప్రయోగము ననుసరించి యుదాహరించి యుండునేమో. అందు తవశ్చబ్ధభవము తట మనియు

‘ఇట్లు దబంబు సేయుచుండెద’ ననిపఠించిన నిర్బాధకం బగు నని యం దురు. అట్టిమార్పును నిచ్చోటఁ బాసఁగ నేరదు.

(8) అచ్చమీఁదచ్చున యకార మాయజంబు

కొమ్ముగలవాల్లు ప్రథమై నఁ గ్రుంకున చ్చు (63 వ పద్యము)

అచ్చమీఁది + అచ్చు - ఇందు సంధినిషేధముగా నుండవల యును గాని వైకల్పికంబుగా భావింపవలసి యున్నది. ‘ప్రథమ + చివ’ అనుచోటఁ దత్సమంబునకుఁ బరంబైన యచ్చునకు నిషేధముఁ నిహితం బయ్యు సంధిఘటన సమీచీనంబుగాఁ దోఁపదు. ‘ఏవార్థకస్య సంబోధ నస్య చాతో న స్వత్ర స్త్రీవాచకనమనామ్నోః కవిత్రయకృతో న దృశ్యతే సంధిః’ అను కారికాసూత్రముచేఁ దత్సమములకు సంధి కవిత్రయాది లాక్షణిక కవులమతము గా దనుట స్పష్టము. కాని యాధునికగ్రంథంబులందుఁ దత్సమములకు సంధి గోచరించెడు; అందుచేతనే కాఁబోలు. ‘కుత్రచి త్సంస్కృతీయో ౭ పి ప్రాణో వ్యత్ర చ్యుతో భవే’ త్తనియుఁ జెప్పఁబడినది. మనయనంతఁడు నధర్వణుడు ‘కుత్రచి త్సంస్కృతీయో పి’ అనుట ననుసరించి యుండవలయు, లేకున్న నిట్టిప్రయోగంబునకుశరణం బుండదు.

(9) ఈత్రికారంబుకుఁ దృతీయ మెనఁగఁ గ్రింది - 46 వ పద్యము.

ఇందు షష్ఠీవిభక్తి కువర్ణకము శరంబగునపుడు నగాగమము నిత్యముగావచ్చి త్రికారంబునకు నని యుండవలయుఁగాని, నగాగమము సేచ్చిన గణభంగంబు సంభవించును. ‘నఃకా’ అని చింతామణి. కొందఱు భారతమున సభావర్షమున ‘సహదేవ నకుల వాసవసుత భీములఁ గ్రమ మున నలువురఁ గారవేంద్రు కొక్కొక్క యేటున నుక్కివంబున నొడ్డి యోడి తన్నును నొడ్డియోటువడిన’ నను ప్రయోగము కల దందురు. కారవేంద్రు నొక్కొక్క, కారవేంద్రుఁ డొక్కొక్క యను పాశాంతర ములును గనఁపడుచున్నవి. భారతవిషయము సందిగ్ధముగా నున్నను

ననంతునిః బూర్వకపులు నగాగమవిరహితముగా వాడియున్నారు చూడుడు. “కమలాసన విను నావిక్రమముకు వెలపెట్టె దేని”-నిర్వచనోత్తరరామాయణము,

సంగరమునకు సుత్రవము కేగెడు క్రియ - ఉత్తరహరివంశము,
రామాయణము న్రచించి ప్రాచేతసుకున్-భాస్కరరామాయణము,
ఒక కోమటికి న్నివధేంద్రు బచ్చుకున్-నైషధము.

విన్నకోటపెద్దన విభక్తివ్రత్యములు సేర్పుట కుదాహరణములు నెప్పిన శద్యమునందు ‘సుతుచేత సుతునిచేతను సుతుకొఱకును సుతునికొఱకు సుతువలనఁ దత్పుతునివలన సుతుకొదవును సుతునికొదవు సుతునియందు సుతునందనఁగన్’ (కావ్యాలంకారచూడామణి. ౯. ఉల్లాస. ౧౧౦) అని స్పష్టముగా నగాగమంబు లేమియుఁ జేర్కొన్నాడు. మిఁదువిక్రిలి మనయనంతామాత్యుఁడే తొలుతఁ దా రచించిన భోజరాజీయమున ‘బలివంతపుఁబావము దెచ్చుకొంటివేలా నగుఁబాటు కోర్చి’యని నగాగమవిరహితముగాఁ బ్రయోగించి యున్నాడు, గాన నిందు నగాగమము విభాష నగు ననియే గ్రహింపవలయు.

10 స్వరపు తోభయ వృద్ధ్యుస్వర వికల్ప. 81 శద్యము.

ఇందు సంయుక్తపుతవర్ణంబునకుఁ బూర్వరేఖము గురువు కావలసి యుండియు లఘువుగా రచింపఁబడి యున్నది. ఇది ప్రక్షిప్త మందురు; ఇది యెందులకుఁ బ్రక్షిప్త మగునో క్రింద వివరింపఁబడును. ఇట్టి లాక్షణికమతవిరుద్ధంబగు నభిప్రాయము ననంతుఁడు మఱియొకచోట స్పష్టముగా వక్కాణించి యున్నాడు.

ద్విత్యమున కాదివర్ణంబు తెనుఁగునందు

నూదకుండును వలసిన నూదియందు

జానకీవల్లభుడు మమాళాలి యనఁగ

దశరథాత్మజుడు స్వామి ధాత్రి కనఁగ.

ఆంధ్రమున వ్యస్తపదములందుఁ బవాదిసంయుక్తమువలనఁ బూర్వపదాంతవర్ణము గురువు గాఁజాల దని యుండ ననంతనివైపద్యము వింతలలో నొకండుగాఁ గన్పట్టెడిది.

11. యతులు.

అనంతః డిరువదినాల్గయతులు వ్రాసిన ట్లప్పకవి 'భీమన వది చెప్పి ననంతామాత్యుఁడు చేసె వెనుక యతు లిరువదినాల్గు' అనుపద్యమునఁ జెప్పెను. ఛందోదర్పణమునఁ బరిశీలించఁగా నిరువదినాల్గు యతులున్నవిగాని యంతకుముం దున్న యతిభేద వివరణ పద్యములం దర్థము దురవగాహంబుగా ననన్వయంబుగా నున్నది.

74. పద్య.

స్వరయతులు వర్గయతులును
సరసయతుల్ ప్రకట మైన సంయుక్తయతుల్
పారిఁ బ్రత్యేకయతులు ననఁ
బరఁగును యతిపంచకంబు పంకజనాభా.

ఇందు యతు లేనువిధంబు లని చెప్పి తద్భేదంబు లిట్లు చెప్పి నాఁడు.

స్వరయతులు ప్రాది కాకు
స్వర నిత్యసమాస యతులు వర్గయతులు ని
ద్ధరఁ బాలికవడి సంయుత
విరతి యనుస్వరయతులు వెలయు ముకుందా.

80. పద్య.

ప్రభునామాంతవిరతి యన
విభాగవిరమణమును భిన్నవిశ్రమమును గా
స్తుభధర వికల్పయతి యన
నభేద విరమణ మనంగ నైదు తెలుంగుల్.

81. పద్య.

స్వరస్థితో భయ వృద్ధ్యనుస్వర వికల్ప
ప్రాద్యభేద సంయత భిన్నప్రభు విభాగ
కాకు మాదేశ నిత్యద్యఖండవర్గ
చక్కఁబుక్కటి పోలిక సరసయతుఁ.

పై 78, 79, 80 పద్యములం బేర్కొనఁబడినయతు లుండుటచే తను, మొత్తము యతు లిరువదిరెం డగుటచేతను 81 పద్యము పై పద్య విభాగమునకు సంబంధించినది కాకుంటయే కాక, యిరువదినాల్గు యతు లన్న యక్షకవివాక్యమునకు భంగము తలపించును గాన నిదిప్రక్షిప్తమే యగును. మీఁదుమిక్కిలి యిందు (81 పద్యమున) నుక్తం బగు ప్లుత, ఉభయ, వృద్ధి, ఆఖండ, చక్కటియతులు ప్రత్యేకముగా ఛందోదర్పణ మునఁ గానరావు. ఉభయవధియందుఁ బ్లుతాఖండములు చేరును. ప్లుతము కాకుస్వరయతియందుఁ జేర్చినాఁ డనంతుఁడు. వేతే యింక నభయా ఖండముఁ బేర్కొనవలసినయావశ్యకత లేదు. వృద్ధియతి ననంతుఁడు చెప్పలేదు. ఇఁకఁ జక్కటియతి యనఁగా విభక్తిమువర్ణమునకే కాక శృంగసహితమకారమునకు పుపుబుభులు యతిమైత్రి నొందు ననుట. ఇది సులక్షణసారమునఁ బేర్కొనఁబడినది గాని యనంతుని పోలికవడి యందే యిదిగ్రాహ్యము కాఁగలదు.

ప్రకృతము 81 పద్యము ప్రక్షిప్త మని నిశ్చయింపఁబడుటచే దానిం దొలగించి తక్కినపద్యములం గూర్చి చర్చింపఁతము. అం దిరువది నాలుగు యతిభేదములు లేకున్నను 'స్థితస్య గతి శ్చింతనీయా' యనట ననుసరించి నాయభిప్రాయంబును దెలిపెదను.
యతిపంచక భేదములు :-

అ. స్వరయతులు - ప్రాది, కాకుస్వరము, నిత్యసమాసము. స్వరయతు లునుమాటలోనే గూఢస్వరము, ఋకారస్వరము, రీరసము, శ్రివళి,

యతి పానఁగ దని పైపద్యము భావము. ఏల యతి యన్వయింకదో తెలియలేదు. తప్పక యతిచెల్లునట్టి సత్త్వంబుగలదు. ఈపద్యమునకు వే తొండర్పము గలదేమో ?

12. అకారయతి.

మును ఋకార మీయేలతో నొనరి నట్లు

చేర దొకట యణాదేశ కారణమున

ఘసలకారంబ యగును అకార విరతి

క్లప్తిలేదు శౌఠగుణావధికి ననంగ.

ఋవళియై ఇ ఈ ఎ ఏ లంగూషినలశలకు చెల్లును. మఱియు ఋ- ఇ ఈ ఎఏలకుం గూడఁ జెల్లును, ఇందు అకారమున కవి చెల్ల వని పై పద్యముభావము. దీనికిఁ గారణము శోచనీయము.

సీ విసవయ్య కృతవీర్యుఁ డనుజనపతి తొల్లి...

అతనివంశమునవా రతిధనలుబ్ధు లై

కృతవీర్యధనమెల్లఁ గ్లప్తిసేసి (భారతము - ఆదిపర్వము - 2. ఆశ్వాసము-133 పద్యము.)

పై నున్నయప్రయోగమున ఋఅలకు యతిమైత్రి హల్సంతో గమునఁ జూపఁబడినది. దీని ననంతఁడు పరిశీలించ కుండును గాఁజూలు! ఇట్లు ఋకారమునకు ఇ ఈ ఎఏలకు యతిని మిత్రత్వ మండఁగల దని నాయాశయము. ఈవిషయంబును గూర్చి యప్పకవి యేమియుఁ జెప్పఁ డయ్యెను. అనంతని అవళింగాని నన్నయప్రయోగమునుగాని యతఁడు చూడలేదేమో.

14. రేఫయతయతి.

ఆంధ్రలిపిఁ జొప్పడదు ఋకారాన్వితంబు

క్రొత్తగాదు కృష్ణుని వెన్నఁముద్ది మనఁగ

స్రస్కఁ డతఁ డాజి నట్టివీరోధి నైనఁ

గ్రుమ్ము నన రేఫయతయతి గూఁడు గాన.

తెనుఁగున ఋకార ముండ దనియు మ్రుచ్చిమి స్రుక్కు క్రుమ్ము మున్నగుపదములు రేఫయుతములే కాని ఋకారాన్వితంబులు గా వని పై పద్యమున కర్థము. ఇది యతి యెట్లు కాఁగలదు ? ఇట్టిస్థలములందు రేఫమైత్రిని బాటింపవలయునే కాని ఋత్వ మని భ్రమింపరా దని రేఫమైత్రి నుదాహరణముగాఁ జూపి యనంతఁ డిదియొక యతిగా గణించెను. “పదాద్యంబులు ఋగ్రువర్ణంబులు రలతుల్యంబు” లనుటచేఁ దెనుఁగున ఋఋలు రురూలతో సమములై యుంటచే వానికి యతి మైత్రి నిషేధ మనుటకే యిది పృథక్కుగా వ్రాయుటకు హేతువై యుండును. ఇట్లు దెలియక కొందఱు కవులు ఋకార రేఫసంశ్లేషములకు యతిమైత్రి నుంచియున్నారు.

భాస్కరరామాయణమున నయ్యలార్యకృతయుద్ధకాండశేషము నంద - క్రూరాధిచంద్రాస్త్రోక్తౌరుబాహులై (1448 పద్యము.)

ఇట్టిప్రయోగము దనకు ముందుండుటచేతనే యనంతఁడు రేఫయుతయతిని జేర్చియున్నాఁడు. శ్రీ గిడుగు వేంకట సీతాపతిగా రిది యొకయతి భేదముగా నుండదని యభిప్రాయపడి దియతిని బృథక్కుగాఁ గ్రహించిరి. మూలమున రేఫయుతయతి యని యున్నది గాని, దియతి యని చెప్పబడక భిన్నయతి యందుఁ జేర్చబడినది (చూ-ఇందు 11-ఉ.) కాన దియతినిద్రోసి రేఫయుతయతిని గణించుటే సమంజస మని నాయభిప్రాయము.

15. ఎక్కటియతి.

భీమన ‘మమరలవ’ లని, విన్నకోటపెద్దన ‘మరలవ’ లని ప్రాసినారు. అనంతఁడు ‘మరలవ’ లన్నాఁడు. పెద్ద నానంతులకు లళలందేభేదము. యకారమునకు అహలు చెల్లుటచే ననంతఁడు దానిని వదలెను. అనంతోక్తమగు పై యక్షరములన్నియు నేకతరవఘటలు గావు గాని యనంతునియభిప్రాయ మిట్లుండు నని తోచెడి.

మాకు సాధారణపాల్లు మిత్రంబు గానరదు. చిందుపూర్వకక వర్గాంతస్థావ్యములే యతిమైత్రి నొందును గావున ‘మా’ ఎక్కటియతి యయ్యో రణ లేకతరవఘటలే యగును.

ధర నక్కటివ తైతగు

శరమటవలు, వానిలోఁ జెలంగును లావున్

సరిత్రాయన విశ్రమవే

శ్రరమాధిప రెండునుం గలసి వర్తించున్. (118 పద్య)

లాకు సరియగుభాయనఁగా లభలురెంటికి రూపాంతరము గల శబ్దములలోని లకార మని భావము. సంస్కృతమున లళల కభేదము, భాంతములన్నియు లాంతములందే చేరును. వేళ (రూ) వేల; వేలాభి తీరాభివృద్ధ్యోఃకాలమర్యాదయోరపి-నానార్ధరత్నమాల. కాలమనుటకు వేళయనవలసి యున్నను లళల కభేదముచే నిట్లు వ్రాయఁబడియె. 'ళల లకు భేదము లే దనుపలుకున భాదోలఁగి యైదుపదులగువర్ణంబులు సంస్కృతభాషకు' నని చతుర్థాశ్వాసమున ననంతఁడుచెప్పినాఁడు. లళ లకభేదముగా నున్నప్పుడుమాత్రమే యూవిధి పాటించఁబడు నను నభి ప్రాయములేకున్న నిది యేకతర యతియందు గ్రహింపవలసి? "కాకుస్వ రయతి యగు నితఁడే కదలక జలధిఁ బవ్వలించె-ననగ" (98 ప) అను చోటఁ బవ్వడించె నని వర్ణించిన భేదయతికంక రాఁజాలదు.

మఱి 'వా' యన్ననో పై లకారమువంటిదే యగు నని భావించదను.

ప్రకటసకారవకార, ద్వికమునకుం జను నభేదవిరతి నిశాట

ప్రకటమెరిసెరామునిపా,వకశరమునజనకసుత నెఱుఁబుననగన్. (128ప)

నపమునకు నెవము రూపాంతరము. వకారరూపాంతరముగలి విచే 'పా'కు 'వా'కు యతి చెల్లిన దని గ్రహింపవలయు. ఏతాదృశాభి ప్రాయం బుండకున్న నేకతరవల్లందుఁ బైనింటిక్కొన్నయక్కరములఁ జేర్చుట పాసఁగనేరదు. భీమన చెప్పిన 'యా'కు నచ్చుట 'వా'కారంబు దుత్రం బగుటచే ననంతఁడు వీడియున్నాఁ డని యిందువలనఁ జేలు చున్నది కదా !

సశేషము.

ఒకమనవి.

౧. మూలానుసారముగా వాంఛీకరింపఁబడిన యముద్రిత వాల్మీకిరామాయణములు కొన్నియట్లునున్నట్లుఁ దెలియవచ్చుచున్నది. తంజనగరమునది సరస్వతీమహాలులో నట్టి రామాయణముకంటే కట్టావరదరాజకృతము చూపట్టుచున్నది. సామాన్యముగ మూలానుసారములగు రామాయణాంధ్రానువాదములు కన్పట్టుటలేదు. కావున భాషాభిమాను లీరితి యాంధ్రానువాదముల ముద్రించి ప్రకటించినచో జేతమునకు భాషకు మహోపకారముగునని భావించుచున్నాము.

౨. సవరణలు—

పరివర్తనశ్రీక ౩౨ వ సంపుటము ౧-౨ సంచికలోఁ బ్రకటితమైన శ్రీశ్రీ పీఠికాపురమహారాజువారి “తొలిపలుకు”లో కొలఁది ముద్రణ ప్రమాదము లేర్పడినవి. వాని స్వీకరింపవలసివచ్చినది బహిష్కరింపవలయును.

పుట ౬౩ “గర్జనార్జునగర్జన” అను శ్లోకముక్రింద యాంధ్రానువాద మీరీతిగ సవరించుకొనునది.

ఓసింగభూవవరేణ్య! గర్జించుఘూర్జులగర్జనములను పర్వతములను భేదించువాడవును, నేపాళరాజులను చీకట్లకు సూర్యుడవును, కటువుగా నందడించు సారాస్థులవలని యువద్రవముల నడచివేయు వాడవును గర్జించుచున్న కేరళరాజుల మాధులను పిడిచేయువాడవును లోకములకు నభయమియి దీక్షపూనినవాడవునగు నీకు బహుశ్రేయస్సులు కలుగుగాక.

పుట. 67-వ పుటలో ౩-వ పంక్తిలో—

తప్పు.

ఒప్పు.

సర్వజ్ఞలీక్రింది.

సర్వజ్ఞాఢీక్రింది.

17. పరోపకారసంపన్నులై.

పరోపకారసంపన్నుఁడై.

18. శీలసంపన్నులై.

శీలసంపన్నుఁడై.

గ్రంథ బహుమానము.

శ్రీపీఠికాపురసంస్థానాస్థాన విద్వాంసులును, శ్రీసూర్యరాయాండ్ర నిఘంటు సంపాదకులును, ఆంధ్రసాహిత్య పరిషదధ్యక్షులును, సాహిత్య వికారదులునగు బ్రహ్మశ్రీ కాశీభట్ట సుబ్బయ్యశాస్త్రిలవారముల్య ములగు సంస్కృతాంధ్రగ్రంథముల 350 టిని ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు ప్రకటాండాగారమునకుఁ బసదనంబుగ నొసఁగిరి. వానిలో నమూల్యములగు సంస్కృతగ్రంథములు గలవు- ఆంధ్రగ్రంథములలోఁగూడ నధునాతనములైనను నమూల్యములైనవి కలవు. శ్రీ శాస్త్రిలవారి యభిప్రాయార్థము వచ్చినగ్రంథములు తాము స్వంతముగ నిలుపఁదగినవికూడ పరివత్తున కొనంగుటచే పరివత్తుపైనివారికిఁగల యవ్యాజ్యానురాగము మఱి స్ఫుటముగఁ చున్నది- ఇట్టిగ్రంథము లొకప్రత్యేకవ్యక్తిగతము కాకుండ నేదేని సంస్థయందున్న వానియపయోగ మినుమడించి, గ్రంథములు ప్రకాశమానములగునను మహాదారాళయమతో శ్రీ శాస్త్రిలవారు పరివత్థాండాగారమును తమ గ్రంథరత్నములచే నలంకరించుట యెంతయు ముదావహము-

ఇట్లు,

- ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్కార్యదర్శులు.

గంధస్వీకారము.

1. మునిత్రయచరిత్రము: సంస్కృతశబ్దబోధ్యకు సంప్రదాయకర్తలగు మహర్షులు వాణిని కాత్యాయన కాలజలు - వీరి మువ్వరచరిత్రములను మునిత్రయచరిత్రమనుపేర బ్రహ్మశ్రీ కవిభావణ, విద్వాన్ వెంకటాచల సూర్యనారాయణశాస్త్రిలవారు నిర్వచనకావ్యముగఁ జెలుగున రచించిరి. ఈగ్రంథము శ్రీమన్నహా మహాసాధ్యాయ, కళాప్రపూర్ణ, వ్యాకరణసారస్వభామ శాస్త్రగర్వాకర తాలా సుబ్బారాయ శాస్త్రిలవారి కంకితము-ఆంధ్రవిశ్వ కళావనితృండితులగు బ్రహ్మశ్రీ దువూరి వేంకటరమణశాస్త్రిలవా రీగ్రంథమునకుఁ జక్కని పీఠికవ్రాసిరి.

గ్రంథమున నాలుగాశ్వాసములును నెనిమిదివందల డెబ్బది యైదు పద్యములు గలవు. ప్రాచీన ప్రబంధరీతులును ప్రత్నసంప్రదాయ శోరణియు నిందుఁ గన్పట్టుచున్నది- పీఠికలో గ్రంథకర్తఁగూర్చియు, కవిత్వముఁగూర్చియు విశేషముగ వ్రాయఁబడినది- మూల్యము రూపాయి మాత్రమే. వలయువారు రామచంద్రపురము స్థానికొన్నత పాఠశాలాంధ్రవండితులగు గ్రంథకర్తగారికి వ్రాసినఁ బద్యఁగలరు-ని॥ వే॥

2. రేణుకవిజయము: ఆంధ్రదేశమున వీరశైవమత పునరుద్ధరణమునకు బహుమహాప్రకార్యములు దీక్షతోసాగించుచున్న శివ శ్రీ చిదిరెమతము వీరభద్రశర్మగారు, తమ శివధర్మగ్రంథమాలలో పదియవ పుష్పముగ నీ రేణుకవిజయమును బ్రకటించియున్నారు శైవపంచాచార్యులలోఁ బ్రథముఁడునో, ప్రసిద్ధుఁడును నగు నీ రేణుకాచార్యుని చరిత్రమును శిరోమణి సన్నిధానము సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారు నిర్వచనముగ నైదాశ్వాసములు నెనిమిదివందల యొక్క పద్యమును రచించిరి- రేణుకపథ పథికులగు శ్రీ వీరభద్రశర్మగారి దివ్యమగు ప్రసక్తిగ్రంథ మాంధ్రదేశము ప్రసక్తి గలిగించుకొనుటకు దారిచూపినది. కవితారచననుఁ గూర్చియు, కావ్యప్రశస్తినిఁగూర్చియు, కథనీయుఁడుగు రేణుకాచార్యునిఁగూర్చియు విశేషములు పీఠికారూపముననున్న ప్రసక్తివలనఁ జెలియును గాన

గ్రంథము సికిందరాబాదు శ్రీ శివధర్మ గ్రంథమాలకు వ్రాసి తెప్పించి యుండఱను జనువఁగోరుచున్నారము గ్రంథము ప్రశస్తమగు కాగితము లపై ముద్రింపఁబడినది - వెల సులభము రూపాయిమాత్రమే. ని! వే॥

3. అమరుకమ్: శ్రీ వింజమూలశివరామారావుగారు రచించినది అమరుకుఁడను రాజశరీరమునఁ బరకాయప్రవేశవిద్యచేఁ బ్రవేశించి యున్న శ్రీ శంకరభగవత్పాదులీగ్రంథమును రచించియుండిరను కింవదంతి శ్రీ శంకరుల సర్వతోమఖపాండిత్యమును గొనియాడుటకు వ్యాపించినదై యుండవచ్చునని వ్యాఖ్యాతలయభిప్రాయము. అయినను సిగ్రంథకర్త కీ గాథ యిష్టము. కానుకొలను అన్నమరాజు తొలుదొల్ల సీయమరుకమును బమనాటవ శతాబ్దిలో ననువదించిన ట్లున్నది. ఇటీవలఁ గీర్తికేషులు శ్రీ జయంతి రామయ్యపంతులుగారును మఱికొందఱును సీతతకము నాంధ్రీకరించి ప్రచురించినారు. పలువు రనువదించినదే యైనను దీనినే మఱల ననువదించుటకు వీరికి గ్రంథమునందలి యభిమానము కారణము. అనువాదమునఁ గొన్ని పట్టుల మూలములోని భావము మాత్రము గ్రహింపఁబడి కొంతస్వేచ్ఛ చూపఁబడినది. మచ్చునకొక పద్యము.

సుమశరుఁ డన్ననో విరహశోకము నొందెనువారి నొంచి దే
హములు కృశింపఁజేయు కఠినాత్ముఁడ; వాసరమల్లుంచుదు
ప్రమతియముండు; సీవును రుపామయవశ్యుఁడనోయి నాథ! జీ
వములేటదాల్తురో తలఁచవా నవకల్పవకోమలుల్ సతుల్. వే॥ రా॥

4. త్రయీకూర్తి: విద్వాన్ పాలెపు వేంకటరత్నముగారిచే రచింపఁబడినది. వివేకానందస్వామి దివ్యజీవితములోని రసవద్ఘట్టములు కవిసాకర్షించి, జని, అంతర్వాణి, ప్రలోభనము, ఘనస్థి మున్నగు శీర్షికలక్రింద వర్ణింపఁబడినవి కావ్యమున నచ్చటచ్చట నాటకమునందునోత

“నరేంద్రుఁడొంటిగాఁ దనగదిలో సోపాపై గూర్చున్నాఁడు;” “నరేంద్రుఁ డేమియు బదులొడ లేదు” మొదలగు రంగనిర్దేశములును, అభినయసూచ నలును గ్రొత్తగాఁ గన్పించుచున్నవి. రామకృష్ణుని యాశ్రమా రామవర్ణ నలో సహజవైరము లుడిగిన సత్యములయు, తత్త్వవిచారణ మొనర్చు పక్షులయు వర్ణనములు సహజములే యయ్యును “బొండుమల్లియ కంచ మున భార్యతోఁగూడి” అనుపద్యమునందలి భావముమాత్రము కొం చెము స్థలవిరుద్ధముగనున్నది. ‘అస్త్రసిద్ధి’యను పాశుపతప్రాప్తి యీ గ్రంథమున కనుబంధముగాఁ జేర్పబడిన చక్కని ఖండకావ్యము. వే॥ రా॥

5. కుముదవృత్తిపరిణయము: ప్రబంధఫక్కి ని ద్విభాషి సోమనాథ శాస్త్రిగారిచే రచింపఁబడిన యైదాశ్వాసములుగల కావ్యము. కృతిప్ర శంస, పవ్యంతములు, పురవర్ణనాదికము, అలంకారసామగ్రి, ఆశ్వా సాంతపద్యములు వీనియన్నిటిలో నీగ్రంథము సర్వభాపూర్వకపుల ప్రకృ తులకుఁ బ్రతికృతియై యలరారుచున్నది. వస్తువు రఘువంశాంతర్గతంబగు కుశమహారాజ చరిత్రము. అందందు గ్రంథకర్త తత్తద్రసాచితములగు వర్ణనలు మూలకథకుఁ జేర్చియున్నాడు. దీనికిఁ గవిసార్వభౌమ శ్రీపాద కృష్ణమూర్తిశాస్త్రిగారు వ్రాసిన పీఠికగలదు. వీరనినట్లే గ్రంథమీకవికిఁ బ్రథమప్రయత్నమేయైనను బాఠకుల కట్లుతోఁపక బహుగ్రంథనిర్మితి యైనవెనుక వ్రాసిన గ్రంథమువలెనే తోచును. వే॥ రా॥

6. గీతామృతము: స్నేహాలలా కవితాసంఘ పక్షమున శ్రీ వాజ పేయయాజుల రామసుబ్బారాయుడుగారు రచించి ప్రకటించిన 47 పద్య ముల చిన్నపుస్తకము. ఇందు గీతలలోని సారాంశభూతములగు కొన్ని శ్లోకములు తేలుతెరుగున నెల్లరకు బఠించుట కవకాశముగలుగునట్లు ప్రాయఁబడినవి.

7. శ్రీ కారదాదేవిచరిత్ర, చిరంతనానందస్వామి విరచితము, శ్రీ రామకృష్ణమఠము, మైలాపూరు, చెన్నపురి. వెల. రు 1-4-0.

శ్రీ రామకృష్ణ పరమహంసకు సహధర్మచాణియై తన యపూర్వజీవితముచే లోకమును బచిత్ర మొనర్చి, భక్తిచే సైతము పరమేశ్వరిగా పూజింపఁబడిన మహనీయవ్యక్తియగు శ్రీ శారదాదేవిచిత్ర మీగ్రంథమున సులభమగు నాంధ్రభాషయందు రచింపఁబడినది గ్రంథకర్తలు పాఠకులకుఁ జరపరిచితులై శ్రీ వివేకానందులచరిత్రము నిదివఱలో రచించియున్నారు. శ్రీ శారదాదేవి జీవితవిశేషములు, ఆమె ప్రభావము, నిరాశంబరజీవితము, పారమార్థికచింత, సాశీల్యాది సద్గుణములు, మొదలగు యమూల్యవిషయములు శ్రీ రామకృష్ణమతము వారాంగ్లమునఁ బ్రకటించిన గ్రంథములనుండి గైకొనఁబడినవి. పురాణయుగమునకు భరతవాక్యచూ ? నవీనయుగమునకు నాందియాయని శ్రీ సోదరి నివేదితవలనఁ బ్రశంసింపఁబడిన శ్రీ శారదాదేవి చచిత్రచరిత్రమును దేశభాషలఁ బ్రకటించి శ్రీ రామకృష్ణమతమువారును, గ్రంథకర్తలును గృతకృత్యులైరని తెలుపుటకు సంతసింపుచున్నాము. వీరింక నిట్టి గ్రంథములఁ బ్రకటించి దేశసేవ యొనరురుగాక.

8. Important Inscriptions from the Baroda State
by A. Gadre. Price. 5/7/- శ్రీ ప్రతాపసింహ మహారాజ రాజ్యా
భిషేక గ్రంథమాలయందు రెండవ కుసుమముగ నిది ప్రకటింపబడినది.
శ్రీ బోధాసంస్థాన ప్రభువులు సంస్కృత గ్రంథావళి యందమూల్యముగ
గ్రంథములను ప్రకటించుచుండుటయేగాక తమసంస్థానమునఁ బురాతన
విజ్ఞాన (Archaeology) శాసన పరిశోధక సంఘముల నేర్పరచి
యున్నారు. వీరిప్రయత్నములు సర్వదా ప్రశంసనీయములై యున్నవి. వీరి
మార్గమున నితరప్రభువులను దమతమ రాజ్యములలోని శాసనాదికము
లను ప్రకటించినచో మనదేశమునకు విక్కిలి యువయోగ కారిగనుండు

నని తెలుగు నవసరము లేదు. ఈ గ్రంథమునముఖ్యమగు పండ్లండు శాసనములు మూలము, వ్యాఖ్యానము ప్రతిబింబముతోడను బ్రకటింపఁబడియున్నవి. ఇం దాఱు శాసనములు నూతనముగఁ బ్రకటింపఁబడినవి. శేషించినవి పూర్వప్రకటితము లైనను నూతనవిషయములతోఁ జేర్చఁబడియున్నవి. ప్రాచీన శాసనములలో ముఖ్యమగునది మహాక్షత్రపుండగు క్రథమ రుద్రసేనుని మూలవాసరశిలాశాసనము. సంస్కృతభాషలో బ్రాహ్మీలిపియందు రచింపబడినది. శకసంవత్సరము 122 నాటిది. ఈచిన్న శాసనము చాల ముఖ్యమైన దగుట చేతను, ప్రాచీనముగుట చేతను నిటఁ జూపుచున్నాము.

వనిజకస్య- (అడ్డముగా వ్రాయఁబడిన భాగము.)

(నిలువుగ.)

రాజ్ఞోమహాక్షత్రపస్యస్వామి రుద్రసేనస్య

వర్షే 122 వై శాఖబహుల పంచమ్యామ్

ఇమాం శిలాలప్తి ఉత్థాపితా వనిజకస్యపుత్రేన

ప్రతిశీవితమ్ దత్తమ్ స్వమిత్రేహ నిజస్య.

తనమిత్రునికొఱకు స్వశీవితమును ధారవోసిన వనిజకుని కుమారుని జ్ఞాపకచిహ్నముగా నీశిలాశాసనము వెలకొలుపఁబడినది.

ఆరవశతాబ్దమునాటి కటచ్చుతి వంశీయుడగు తరళస్వామి తామ్రశాసనములోని క్రథమభాగము దొరకినది. ఇది పూర్వప్రకటితమగు బరోడామ్యూజియమ్ వారి సంఖేడ శాసనమునకుఁ బూర్వభాగమని గుర్తింపఁబడినది. ఈ శాసనము సంస్కృత సమాన జటిలమై యాఱవ శతాబ్దమునాటి సంస్కృత భాషారచనమును విశదీకరించుచున్నది. ఇట్టి శాసనములు బ్రకటించి భాషకును, దేశచరిత్రమునకును నమూల్యమగు విషయముల నమకూర్చిన శ్రీ బరోడాసంస్థాసాధికర్షుల మన మభిసందింపవలసియున్నది.

9. హంససందేశము - భాషాప్రవీణ శ్రీ పెనుమర్తి వేంకటేశ్వర శాస్త్రిగారి యనువాదము. ఇందు మూలమును శ్రీ శాస్త్రిగారి యనువాదమును బ్రకటింపఁబడినవి. మూలగ్రంథకర్తయగు శ్రీ వేదాంత దేశికులనుగూర్చియు, హంససందేశ కావ్యములనుగూర్చియు పెక్కు విషయములు పీఠికయందు పీఠికాపుర కళాశాలోపాధ్యాయులగు శ్రీ శ్రీ యి. వి. వీరరాఘవాచార్యులుగారు చర్చించియున్నారు. వీరి పీఠికవలన హంససందేశమునకుఁగల యాంధ్రానువాదములు, హంససందేశకవులు వారి యితరగ్రంథములు శ్రీరామ కథాశ్రవణములగు దూత కావ్యప్రళంసాదివిషయములగు యమూల్య విషయములెన్నియో తెలియుచున్నవి. శ్రీ శాస్త్రిగారి యాంధ్రీకరణము మృదువగుతైలిలో రచింపఁబడి మూల భావముల వ్యక్తీకరించుచున్నది.

మచ్చునకొకపద్యము.

కూడిమినిట్లు లేఁగినఁగొందువు జన్నపు నేలదున్నచో
సీరపుఁజాలు వెల్వడిన సీతను నీ చెలినోయి మిత్రమా
వారని ప్రేమనాకొరకె ప్రాణముమాని పతివతాత్వమా
కారముఁగొన్నదో యనఁగ గాసిలుచున్న సతీమతల్లికన్.

10. శివపంచస్తవి: శ్రీ శివ ధర్మగ్రంథమాలయందు కడునొకొండవపుష్పము-ఇందు, శివపంచస్తవములను, బరగిస సంస్కృతస్తవములును, వాని యాంధ్రీకరణపద్యములును, దాతృప్రళంసము, ప్రస్తుతమును, భక్తరంజనీ వ్యాఖ్యయు, ననుబంధమును, సాధుపత్రిమును, గ్రంథమాలా గ్రంథప్రకటనము గలపు మూఁడువందల నలువది పుటలును, రెండు త్రివర్ణచిత్రములును మూఁడు ఛాయాప్రతిబింబములును గలవు. చక్కని తెల్లకాగితముపై స్ఫుటముగ ముద్రింపఁబడి గ్రంథము పసుపురంగు ట్టలతోఁగూడ సకల జనాకర్షణసమర్థమై విరాజిల్లుచున్నది. శివభక్తి ప్రబోధము గావించుచున్నది. కాగితపు కఠపురోజులలోఁ గన్నులకఱపు దీర నిట్టి గ్రంథమును నింత చౌకవెలకు (ఒకరూపాయి పావులా మాత్రమే!) నాంధ్రదేశీయుల కందఁజేసిన వండిత శ్రీ చిదిరెమఱము వీరభద్రకర్మగారికి, శ్రీ దుంపల రామిరెడ్డిగారికి నాంధ్రులెల్లరునుఁ

గృతజ్ఞతాబంధము - శివభక్తిప్రబోధమునకును తోడ్పరణమునకు సీగంధ మత్యంత సహాయకారికాగలదు.

గ్రంథమున స్రవములను భాషాంతరీకర్తల వివరణము నిటపొందు పలుపఱచినది.

పేరు.

సంస్కృతకవి.

ఆంధ్రీకర్త.

1. మహిమ్నము - పుష్పదంతుఁడు - శ్రీ పన్నాల సీతారామ
బ్రహ్మశాస్త్రి.
2. మల్లాణము - మల్లాణుఁడు - శ్రీ వడ్డాది సీతారామాంజ
నేయకవి
3. మలయరాజీయము - మలయరాజు - శ్రీ దేవులపల్లి సుబ్బరాయ
శాస్త్రిలవారు.
4. అనామయము - దండి - శివశ్రీ బండారు తమ్మయ్య
గారు.
5. హలాయుధము - హలాయుధుఁడు - శివశ్రీ వండిత చిదిరెమ
తము వీరభద్రశర్మగారు
6. అనుబంధము - శ్రీ శృంగారకవి కంకట
రామయ్యగారు.
7. బిల్వణస్తవము - బిల్వణుఁడు - శ్రీ వింజమూరి లచ్చా
రాయకవిగారు.
8. అనామయస్తవము - దండి - శ్రీ శృంగారకవి సర్వా
రాయడుగారు.

ఈ పద్యానువాదములన్నియు హృద్యములై యొప్పుచున్నవి. పైవారిలో 1, 3, 7, 8 సంఖ్యగలవారు కీర్తికేసులు.

ఏని కన్నింటిని భక్త రంజనీవ్యాఖ్యయు గ్రంథమునకుఁ బ్రస్తుతమును రచించిన శివశ్రీ వండిత వీరభద్రశర్మగారి శివశ్రుతి స్మృతి పురాణేతిహాసనిరుపమానపాండిత్యవైదగ్ధ్యము గణనాతీతము - తాళోత్తరము. ఆంధ్రదేశీయులెల్లరు సీ గ్రంథము నాదరింతురార ! ని॥ మే॥

అంధసాహిత్యపరిషత్తు - ప్రతిష్ఠాకులు

శ్రీ శ్రీ మహారాజా రావు శేకటకుమారమహిపతి మూల్యాచార్యులవారు
విశాఖగ్రంథమహారాజువారు, పరివ ద్వాదశ్చివాభ్యుదయములు.

శ్రీ శ్రీ శేకటగిరి మహారాజువారు.

శ్రీ శ్రీ చామిలి మహారాజువారు.

ఉద్ఘాటకులు

శ్రీ రాజా శేకటాద్రి అప్పారావులవారు-ఉయ్యూరు జమీందారువారు.

అధ్యక్షులు.

సాహిత్యవికారద కాళిభట్టాచార్యులు శాస్త్రిగారు.

కార్యదర్శులు.

శ్రీరామ్ గామనాచార్యులుగారు, ఎం. పి. బి. ఎల్.

విజయవారి వెంకటేశ్వరులుగారు, ఎం. పి. (సహాయకాధ్యక్షులు.)

కార్యనిర్వాహకసభాసభ్యులు.

శ్రీనివాస్ బసవర్తి కొమ్మిరెడ్డినూర్యవారాచార్యులవారు ముఖ్యులుగారు (కో-అధ్యక్షులు,

,, పిళ్ళారి కెట్టి రంగారావులవారుగారు.

,, కో-కాళివారి శాస్త్రిగారు.

,, కొమ్మిరెడ్డి కేశవరామమూర్తిగారు, బి. పి.

,, చింతల రామమూర్తిగారు, బి. పి. బి. ఎల్.

,, చింతలమూర్తి శ్రీనివాసరామమూర్తిగారు

,, విజయవారి శేకటరావుగారు ఎం. పి.

,, యెన్కేయ్యారావు వీరవేంకటేశ్వరులవారు, బి. పి. బి. ఎల్.

,, ప్రతివాదిభయంకరం పార్థసారథిగారు, బి. పి., ఎల్. ఎల్. బి.

,, వందూరి ఈశ్వరదత్తుగారు, బి. పి.

,, శేకవరపు కామరాజుగారు.

,, శేషుల శ్రీరామచంద్రశాస్త్రిగారు, ఎం. పి.

శ్రీసూర్యరాయాంధ్రనిఘంటువు.

తృతీయసంపుటము.

శ్రీశివాపురము మహారాజావారి ధనసహాయముచే రచియింపఁబడుచున్న పెద్దనిఘంటువులోని రాయల్ సైజు 1000 పుటలుగల ప్రథమ సంపుటమును, 95వ పుటలుగల రెండవసంపుటమును, 980 పుటలుగల మూడవసంపుటమును ముద్రితములై విక్రయమునకు సిద్ధముగావచ్చుచున్నవి. ఇందు ప్రథమసంపుటమున అకారము మొదలు, ఔకారమువఱకును గల యచ్చు లాదియంతఃగల సంస్కృతాంధ్రశబ్దము లన్నియుఁగలవు. రెండవసంపుటమున 'క' మొదలు 'జ' వఱకుఁగల శబ్దములును, తృతీయ సంపుటమున 'చ' మొదలు 'తృ' వఱకుఁగల శబ్దములునుగలవు. ఇది వఱకున్న సిఘంటువు లన్నిటికంటె విడి సర్వవిధముల నుత్తమ మయినది. ఈభాగములు శబ్దగత్నాకరముగా 500 పుటలలో మాత్రమే యుమిడినవి. ఈఘంటువునందు, సంస్కృతశబ్దములు పూర్వనిఘంటువు లన్నిటి యందుకంటె మిక్కిలి గుఱివముగా నీయఁబడినవి. కావున సంస్కృత విద్యార్థులకుఁ గూడ మిగుల నుపయోగకరముగా నందును అచ్చిక పదములకుఁగల యర్థభేదముల గఁబఱచిరి వానికి బ్రమాణవాక్యములు పూర్వసింధములనుండి విఘటముగా నీయఁబడినవి. లభ్యమైనంత వఱకుఁ దెలుగు శబ్దములకు సంస్కృతప్రాకృతాదివాచివాచివాచలయందుఁగల పోలికలు పదములు చూపఁబడినవి. కేవలము కడిశబ్దములే గాక సామాన్యసారమున నమితపదములు (Phrases) ను వానికి గల యర్థములను బ్రయోగములును గూడ నీయఁబడినవి. జనకశబ్దముల క్రింద జన్యశబ్దములు చూపఁబడినవి. ఇది విద్యార్థులకు సహకారి. ఈపుస్తకమును రచియించుటకు ముద్రించుటకు విశేషప్రయత్నముకట్టిన ధనవంతులకేగాక జనసామాన్యమునకుఁ గూడ లభ్యముగా నుండవలయునను తలంపుతో నీకిందివెలలు నిర్ణయింపఁబడినవి. ప్రథమసంపుటము సాదాకఠి రు. 5 లు, మేల్కఠి (Art Paper) రు. 7 లు, ద్వితీయసంపుటము సాదాకఠి రు. 4 లు, మేల్కఠి రు. 5 లు, తృతీయసంపుటము సాదాకఠి రు. 4 లు, మేల్కఠి రు. 5 లు.

